

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

BEDİRHAN BEY VE AİLESİ

ÖĞRENCİ
Gamze KAHVECİ
16020152033

LİSANS TEZİ

ÖĞRETİM ÜYESİ
Doç. Dr. Bekir BİÇER

KONYA 2020

ÖZET

Bedirhan Bey Osmanlı Devletinde adı çokça zikredilen bir siyasi şahsiyet olmuştur. Onu bu kadar öne çıkaran olay ise Cizre Bohtan bölgesinde elde ettiği nüfuzu olmuştur. Bedirhan Bey Tanzimat'a kadar Osmanlı devletiyle arasını iyi tutmuştur. Tanzimat'ın getirdiği merkeziyetçilik uç bölgeleri rahatsız etmiştir. Bedirhan Bey de bu düzenlemelerin Cizre Bohtan bölgesinde kendi otoritesini sarsacağından bazı Kürt beylerini de yanına alarak Osmanlı devletine karşı büyük bir isyan çıkarmıştır. Bu sırada hükümet ve devlete olan itaatini de göstermeye çalışmıştır. Bedirhan Bey ilk olarak Hakkâri, Musul ve Kuzey Irak çevresinde dağınık bir şekilde yaşayan Nasturîlere saldırarak hükümetin dikkatini çekmiştir. Nasturî katliamında pek çok insanı esir almış büyük can kayıplarına sebebiyet vermiştir. Bu katliam Osmanlı devletini özellikle dış politikada oldukça zor duruma sokmuştur. Osmanlı Devleti Bedirhan Bey'e karşı daha ciddi tedbirler almaya başlamış, uzlaşmacı tavrından vazgeçip Bedirhan Bey'in ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak uzun bir uğraştan sonra Girit'te yakalanarak teslim olmuştur. Ancak Bedirhan Bey'in çocuklarından bazıları Osmanlı Devletine ve Türkiye Cumhuriyetine ciddi zararlar vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Bedirhan Bey, İsyân, Kürtler, Tanzimat

ABSTRACT

Bedirhan Bey has been a political figure whose name is mentioned frequently in the ottoman state. what brought her to the forefront was him influence in the Cizre Bohtan region. Bedirhan Bey kept his relationship with the Ottoman state well until rebellion. Centralism brought about by rebellion disturbed the end regions. Since Bedirhan Bey will shake his authority in the Cizre Bohtan region, he took a great rebellion against the Ottoman state by taking some Kurdish beys with him. Meanwhile, he tried to show his obedience to the government and the state. Bedirhan Bey first attracted the attention of the government by attacking the Nestorians living scattered around Hakkâri, Mosul and Northern Iraq. Many people were taken prisoner in the Nestorians massacre, causing great loss of life. this massacre put the Ottoman state in a difficult situation especially in foreign policy. the Ottoman state has started to take more serious measures against Bedirhan Bey, and it has been decided to abolish Bedirhan Bey by giving up his compromising attitude. As a result, after a long effort, he was caught in Crete and surrendered. But some of the guys Bedirhan children were seriously damage the Ottoman Empire and the Republic of Turkey.

Key Words: Bedirhan Bey, Centralization, Kurds, Tanzimat Reform

ÖNSÖZ

Bedirhan Bey, son dönemlerde en çok tartışılan şahsiyetlerden birisidir. Onu bu kadar öne çıkaran ise Bohtan bölgesinde elde ettiği nüfuzu olmuştur. Bedirhan Bey'in Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirdiği isyan ise Kürtçülük ideolojisine uygun olarak tertiplenmiş milliyetçi bir isyan olarak sunulmuştur. Bu çalışmadaki amacımız ise Bedirhan Bey'in siyasi konumunu, devlet ile olan ilişkilerini ve Osmanlı Devleti'nin Bohtan bölgesindeki sorunları çözmeye yönelik politikalarını ideolojik önyargılardan arınarak bilimsel ve metodolojik bir değerlendirme etrafında ele almaktır.

Çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivinden, çeşitli makalelerden ve kitaplardan faydalanılmıştır.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinden sonuna kadar vaktini ayıran ve bilgilerini paylaşan danışmanım kıymetli Bekir BİÇER'e, belge çevirileri ve kaynakça konusunda beni geri çevirmeyen kıymetli hocam Şahin DOĞAN'a ve bu süreçte desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	II
Abstract.....	III
Önsöz.....	IV
Giriş.....	VII
BİRİNCİ BÖLÜM: KÜRTLER	
1.1 Kürtler Kimdir.....	1
1.2 Selçuklular Döneminde Kürtler.....	2
1.1 Osmanlılar Döneminde Kürtler.....	4
1.4 Osmanlı Merkezîyetçiliği ve Kürtler.....	5
İKİNCİ BÖLÜM: BEDİRHAN BEY'İN EMİRLİK YILLARI	
2.1 Bedirhan Bey.....	7
2.2 Bedirhan Bey'in Yükselişi.....	9
2.3 Cizre-Bohtan Beyliği ve Nüfuz Alanı.....	11
2.4 Merkezle İlişkilerinin Bozulması.....	13
2.5 Müküs Miri Han Mahmud İle İlişkileri.....	15
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSYAN VE SÜRGÜN YILLARI	
3.1 Nasturî Katliamı.....	17
3.2 Van İsyanı.....	20
3.2 İkinci Nasturî Katliamı.....	22
3.4 Bab-ı Âli ve Bedirhan Bey İlişkileri.....	23
3.5 Sürgün Yılları.....	27
3.6 1858 İsyanı.....	29
3.7 İstanbul Şam Günleri ve Ölümü.....	29
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: AİLESİ	
4.1 Ahmet Süreyya Ali Bedirhan.....	30
4.2 Akid Bedirhan.....	30
4.3 Ali Şamil Paşa.....	37
4.4 Asaf Bedirhan.....	31
4.5 Bedri Paşa.....	31
4.6 Celadet-Kamuran Ali Bedirhan.....	31
4.7 Emin Ali Bedirhan.....	31

4.8 Esat-Vasıf Çınar.....	32
4.9 Hüseyin Kenan Paşa.....	32
4.10 Hüseyin Vasıf Çınar	32
4.11 Kamil Bedirhan (Yusuf).....	32
4.12 Leyla Bedirhan.....	32
4.13 Meziyet Ali Çınar (Bedirhan).....	33
4.14 Mikdat Midhat Bedirhan.....	33
4.15 Muhammed Ali Bedirhan.....	33
4.16 Murat Remzi Çınar.....	33
4.17 Mustafa Ali Paşa.....	33
4.18 Revşen Bedirhan.....	34
4.19 Rıza Bahri Paşa.....	34
4.20 Tevfik Ali Çınar.....	34
Kaynakça.....	35
Ekler.....	37

GİRİŞ

Kürtlerin tarihi, kültürü, medeniyeti hakkında bilgiler oldukça kısıtlıdır. Bu kısıtlı bilgi Kürt tarihini yazmanın zorluğunu da doğurmuş bununla beraber gerek ülkemiz, gerek dünyadaki tarihçiler Kürtlerle ilgili çok fazla eser kaleme almamışlardır.

Kürtler Orta Doğu'nun yerli halklarından. Yoğun olarak Zağros Dağları çevresinde yaşamışlardır. 7. yüzyıldan itibaren Kürtler Müslüman olmuşlardır ve İslam toplumları içinde Kürtlerin siyasi ve kültürel nüfuzları artmıştır. Selçuklular döneminde aşiretler egemenlik alanlarını genişletmişlerdir. Kürtler "Altın Çağını" Selçuklular döneminde yaşamışlardır. Osmanlı devletinde ise Yavuz Sultan Selim döneminde İdris-i Bitlisi aracılığıyla aşiretler Osmanlı Devleti'ne bağlanmışlardır. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar huzur içinde yaşamışlardır. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Kürt emirliklerini kaldırmak isteyince aşiretler Osmanlı Devleti'ne karşı isyanlar başlatmışlardır.

Kürtçülük hareketinin lideri olarak bilinen Bedirhan Bey ise Cizre ve Bohtan emiri olarak Osmanlı Devleti'ne uzun süre sadık kalarak hizmet etmiştir. Ancak Kürt emirliklerinin kaldırılmasında en şiddetli tepkiyi gösteren emir Bedirhan Bey olmuştur. Nizip Savaşından sonra siyasi gücü artmış, çevresindeki küçük ve zayıf aşiretleri kendisine bağlamış, Osmanlı Devleti'ne karşı güç kazanmıştır. Bedirhan Bey büyük bir isyana kalkışmış, bu isyan Osmanlı İmparatorluğunu uzun yıllar meşgul etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KÜRTLER

1.1 KÜRTLER KİMDİR?

Kürtler kendi kökenlerine ilişkin olarak iki hikâye anlatmaktadırlar. Bunlardan ilki İran tarihindeki temel bir efsaneye dayanmaktadır. Buna göre bir ara ülkenin tahtını Dehak isimli bir zorba gasp etmiştir. Dehak omuzlarında bir çift yılan beslemiş ve yılanların beslenmeleri için her gün bir insan beyni yemeleri gerekirmiş. Bir gün tüm bu olanlar karşısında kendisi de büyük üzüntü duyan kralın vezirlerinden birisinin aklına bir fikir gelmiş; vezir, eğer yılanlara sunulacak olan insan beyni yarı yarıya bir buzağı beyniyle karıştırılacak olursa kurban edilecek genç kızların ve erkeklerin yarısı kurtarılmış olur diye düşünmüş. Nitekim öyle de olmuş ve kurtulanlar dağlara doğru kaçmışlar; işte Kürtler Dehak'ın zulmünden kurtularak dağlara kaçan bu insanların soyundan gelmişlerdir.

İkinci hikâye ise Kral Süleyman'a dayanmaktadır. Doğu'nun eski halk söylencelerinde Süleyman; cin, ifrit, dev, peri ve benzeri ucube yaratıkların bulunduğu doğaüstü dünya üzerinde hüküm süren bir kraldır. Kürtlerin anlattığına göre, bir gün Kral Süleyman en güvendiği 500 Devini bir araya toplar ve onlara Avrupa'ya uçup harem için asalette ve güzellikte eşi benzeri bulunmayan 500 tane bekar genç kız getirmelerini emreder. Devler krallarının dediği gibi yaparak Avrupa'ya uçarlar ve kızları da bulurlar. Ancak döndüklerinde Kutsal Krallarının, ölmüş olduğunu görürler. Bunun üzerine getirmiş oldukları kızlarla kendileri birleşirler. İşte bu birliktelikten doğan çocuklar Kürtlerin ataları olmuşlardır. Lorlar da kendi kökenlerine ilişkin olarak aynı hikâyeyi anlatmaktadırlar.¹

Kürtlerin ataları sayılan Medler milattan önce 9. ve 10. Yüzyılda Kuzey Avrupa'dan göç ederek Van ve Urumiye Gölleri arasına yerleşmişlerdir.² Tarih boyunca Arap-İslam coğrafyacıların dışında Kürt ismi görülen iki topluluk olmuştur. Bunlardan ilki Yenisey Nehri'nin kıyılarına dikilmiş 32 mezar taşının birinde Göktürk yazısının eski biçimi olan Yenisey yazısı ile yazılmış olan Kürt kelimesi olmuştur.³ İkincisi ise Bizans İmparatoru Constantinus Porfirogenotos'un 950 yılında yazdığı İmparatorluk İradesi adlı kitabında geçmiştir.⁴ Kürtler dağınık ve başka halklara karışık bulduklarından Kürdistan bölgesinin sınırlarını tümüyle belirlemek güçtür.⁵ Ancak kabaca batıda Suriye'den Kelkit'e, kuzeyde

¹ Cecil John Edmonds, *Kürtler Türkler ve Araplar (1919-1925)*, Avesta Yayınları, İstanbul 2003, s.20.

² Hasan Yıldız, *Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler*, Fırat Dicle Yayınları, İstanbul 1991, s.11.

³ Ali Rıza Özdemir, *Zazalar-Kürtler-Aleviler*, Altıpost Yayıncılık, Ankara 2012, s.19-20.

⁴ Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, Kripto Yayınları, Ankara 2010, s.204.

⁵ Mehmet Emin Bozarıslan, *Tarihteki İlk Ansiklopedide Kürdistan ve Kürtler*, Deng Yayınları, İstanbul 2001, s.45.

Kelkit'ten Kars'a, doğuda Kars'tan Kirmanşah'a, güneyde ise Loristan'dan İskenderun'a kadar olan bölgelerdir. Kürdistan bölgesinde başlıca gelir kaynağı tarım ve hayvancılıktır, keçi ve koyun ise bölgede en çok görülen hayvanlardır.⁶

Kürtçe, İrani dillerin kuzey-batı grubunda yer alır. Kuzey Kürtleri dillerini genel olarak Kurmanci olarak adlandırırken, Güney Kürtleri dillerini Kürdi olarak adlandırır.⁷ Kürt edebiyatında en yaygın kullanılan sanat şiir olmuştur. Kürt şiirleri Arap edebiyatının geleneksel kalıbını kullanmıştır.⁸ İlk Kürt gazetesi ise 1898 yılında Mithat Bedirhan Bey tarafından yayınlanmıştır.⁹ Radyoculuk ise edebiyata göre daha çok gelişmiştir.

Kürtler, atalarının Mecusi olduklarına inanmışlardır.¹⁰ Ancak günümüzde Kürtlerin hemen hepsi Müslümandır.¹¹

1.2 SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE KÜRTLER

Selçuklular 9. Yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan, Kürdistan, Erran ve Doğu Anadolu'ya geldiklerinde buralarda hâkimiyet süren Revadi, Şeddadi, Mervani ve Annazoğulları gibi Kürt Hanedanları mevcuttu.¹² Diyarbakır, Silvan, Nusaybin, Ahlat ve Malazgirt bölgesinde Mervani Hanedanlığı hüküm sürmekteydi.¹³

İlk defa Kürdistan isminin Selçuklular döneminde kullanıldığı iddia edilmiş, kaynak olarak da Hamdullah Müstevfi'nin Tarih-i Güzide isimli eseri gösterilmiştir.

Asıl Türk-Kürt ilişkileri 11. Yüzyılda Oğuzların Horasan ve İran'a gelmesiyle başlamıştır. Oğuz boylarının yağmacı politikaları gittikleri ülke halkları için ciddi sorun doğurmuştur.

Selçuklular ve Kürtler ilk defa 1020 yılında Hemedan'da karşılaşmıştır. 1029 yılında Selçuklular Merag bölgesine gelmiş ve Kürt Hezbani aşiretiyle savaşmıştır. 1038 yılında aynı bölgede ikinci karşılaşma gerçekleşmiş, Oğuzlar Hezbani halkından pek çok kişiyi katletmiştir. Bunun üzerine Kürtler Oğuzlara karşı bir ittifak oluşturmuştur. Sonraki dönemlerde de

⁶ Lucien Rambout, *Kürdistan*, Komal Yayınları, İstanbul 1978, s.19-20

⁷ Cecil John Edmonds, *Kürtler Türkler ve Araplar (1919-1925)*, Avesta Yayınları, İstanbul 2003, s.29.

⁸ Amir Hassanpour, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil*, Avesta Yayınları, İstanbul 2005, s.159.

⁹ Hasan Yıldız, *Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler*, Fırat Dicle Yayınları, İstanbul 1991, s.77.

¹⁰ Minorsky, *Kürtler*, Komal Yayınları, İstanbul 1988, s.69.

¹¹ Azmi Süslü, *Kürtler ve Sosyolojik Gelişmeleri*, Tanmak Yayınları, Ankara 1993, s.47.

¹² Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.2.

¹³ Sergey Grigoreviç Ağacanova, *Selçuklular*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s.110.

katliamlar devam etmiş, Kürt hanedanları Oğuzları Tuğrul Bey'e şikâyet etmiştir. Bu durum da Selçuklu Devletinin itibarını zedelemiştir.

1043 yılına gelindiğinde Kürtlerin pek çok yerleşim yeri Selçukluların eline geçmiştir. Büveyhoğullarına ait olan Deskere, Bacesra, Hardin, Kasr-ı Şabur gibi topraklar Selçukluların eline geçmiştir. Kürt emirleri Selçukluların Bizans İmparatorluğu ile mücadelesinde Selçuklularla iş birliği yapmışlardır.

Tuğrul ve Çağrı Beyler döneminde Selçuklu devleti kuruluşunu tamamlamış, Alparslan dönemi ile birlikte devlet yükselişe geçmiştir. Sultan ordusunda Kürtlere de yer vermiştir. Alparslan 1071 yılında Süveyda (Siverek) gibi pek çok hisarı zapt etmiştir. Malazgirt Savaşı başladığında Selçuklu ordusundaki Kürt varlığı ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmuştur:

İbn-üd Devadari Kenzü'd Dürer ve Cami'ül-Gurer adlı eserinde "Sultan Alparslan'a Kürtlerden ve sair kavimlerden olmak üzere 10 bin kadar insan katılmıştır" demiştir.¹⁴

Mükrimin Halil "Sultanın yanında 40.000 güzide Türk atlısı bulunuyordu. Ayrıca 10.000 kişi kadar gönüllü katılmıştı. Gönüllülerin bir kısmı sultanın geçtiği Mervanoğulları arazisinden katılan muhtelif Kürt kabileleri idi" demiştir.¹⁵

Ali Muhammed Sallabi ise "Kürtler Selçuklu ordusunu oluşturan unsurlardan biridir. Alparslan Malazgirt Savaşında Kürt unsurlardan on bin asker toplamış, savaşlarda atlı askerlerin cesareti ile temayüz etmiştir" demiştir.¹⁶ Bir rivayete göre de Mervani emirliğinin Müslüman nüfusunun bir kısmı da Malazgirt Savaşında Sultan Alparslan'ın saflarında yer almıştır. Ancak bu rivayetlerin kesinliği hakkında yeterli bilgiler bulunamamıştır.

Melikşah döneminde ise Mervanoğulları tamamen Selçuklu devleti hâkimiyetine girmiştir. Devlet parçalanınca beylikler Selçuklunun varisi olarak siyaset anlayışını sürdürmüştür. Bu beylikler içinde Kürtlerle en çok iç içe olanlar ise Zengiler ve Eyyubiler olmuştur. Zengiler döneminde Kürtler askeri hizmetlerde bulunmuş, İslam'a hizmet eden insanlar arasında ırk ayrımları yapılmamıştır. Eyyubiler döneminde ise Kürtler önemli mevkilere gelmiş, bazı Kürt aşiret reisleri önemli makamlara yerleştirilmiştir. Eyyubi Devletinin de parçalanmasıyla Kürt aşiretleri arasında çatışmalar çıkmış, küçük şehir devletleri kurulmuştur.

¹⁴ Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK Ankara 1971, s.178.

¹⁵ Mükrimin Halil, *Selçuklular Devri*, s.65.

¹⁶ Ali Muhammed Sallabi, *Devleti Selaçika*, s.383.

Kürtçü araştırmacılar ısrarla Selçuklu Devletinin Kürt Hanedanları yıktığını ve Kürt kıyımları yaptıklarını iddia etseler de Selçuklular Kürt Hanedanlarla ittifak yapmış, siyasi varlıklarını korumuştur. Bütün Kürtler ilk defa bir devlet bünyesinde beraber yaşamışlardır.

1.3 OSMANLILAR DÖNEMİNDE KÜRTLER

11-14. yüzyıllar arasında Orta Doğuya yönelen Timur ve Moğol istilaları siyasi yapılanmada önemli sorunlara yol açmıştır. Karakoyunlular ve Akkoyunlular bağımsızlıklarını ilan edip buldukları toprakların yöneticisi oldular. Kürt aşiretleri 15. yüzyılda Akkoyunlular ve Karakoyunlular arasındaki mücadelenin ortasında kaldılar. Kuruluşlarında Diyarbakır bölgesini başkent yapan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, hâkimiyetini güçlendirip Karakoyunluları ağır bir yenilgiye uğratarak devleti ortadan kaldırmıştır. Böylece merkezi Diyarbakır'dan Tebriz'e taşınmış yanında da kendisine bağlı olan bazı Türkmen aşiretlerini götürmüştür. Bu durum bölgedeki Türk nüfuzunun zayıflamasına sebep olmuştur.

Doğu Anadolu, Azerbaycan ve İran bölgelerinde büyük bir hâkimiyet oluşturan Şah İsmail; 1501 yılında Tebriz'i ele geçirmiş, 1507 yılında Diyarbakır'ı ele geçirmiş, Akkoyunlulara son vererek Safevi Devletini kurmuştur. Bölgedeki Kürt reislerini ortadan kaldırmış, ayaklanmaları da bastırmıştır. Safevi Devletinin uyguladığı politikalar Doğu bölgesinde Osmanlı Devletinin otoritesi için olumsuz bir durum olmaya başlamıştır. II. Bayezid Şah İsmail'i durduramamış ve Şahkulu isyanı gerçekleşmiştir. Doğu'dan Anadolu'ya hızla ilerleyen ciddi bir problem vardı. Yavuz Sultan Selim tahta geçer geçmez bu problem için çalışmalara başlamış, 1514 yılında yapılan Çaldıran Savaşıyla Şah İsmail'in Anadolu'ya ilerlemesi durdurulmuştur. Yavuz Sultan Selim Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Osmanlı hâkimiyetine kazandırılması için İdris-i Bitlisi ile görüşmüştür. İdris-i Bitlisi bölgedeki Kürt beylerini ve şeyhlerini Yavuz Sultan Selim ile anlaşmaları için ikna etmiştir.¹⁷ Anlaşmanın maddeleri ise şu şekildedir;

- I.** Osmanlı yönetimine bağlı olarak Kürt emirlerinin özerkliğini korumak,
- II.** Kürt emirliklerinde de yönetim babadan oğula geçerek sürecek, eskiden beri yürümekte olan yönetim yürürlükte kalacak ve bu konuda ferman padişahıtan çıkacak,
- III.** Kürtler Türklere bütün savaşlarda yardım edeceklerdir,
- IV.** Türkler, Kürtleri bütün dış saldırılardan koruyacaktır,

¹⁷ İsmet Bozdağ, *Kürt İsyamları*, Truva Yayınları, İstanbul 2009, s.18.

V. Kürtler devlete verilmesi gereken her türlü vergiyi ödeyeceklerdir.¹⁸

Yavuz Sultan Selim, bölgenin Osmanlı Devletine bağlanmasında emeği geçen Kürt beylerini de ödüllendirmiştir.

Çaldıran Zaferinden Doğu Anadolu'da yeni bir idari teşkilatlanmaya gidilmiş, Diyarbakır eyaleti Doğu Anadolu'nun merkezi olmuştur. Bu merkez ise İdris-i Bitlisi'nin tavsiyelerine göre yönetilmiştir. Sonraki dönemlerde Klasik Osmanlı Sancakları, Yurtluk-Ocaklık Sancakları ve Hükümet Sancaklar şeklinde üç tip sancak ortaya çıkmış, Osmanlı Devletinin kontrolü altında yaşamışlardır. Yavuz Sultan Selim döneminde ilk defa bu sancaklara sahip olan Kürt Beylerine temlikname verilmiştir.

Osmanlıların Kürtlerin yaşadığı bölgeye olan ilgisi onları asimile etmek değil, devletin doğu sınırlarını güven altında tutmaktı. Kürt aşiretlerini tam anlamıyla Osmanlı sistemiyle bütünleştirmek hedeflenmiştir. Emirliğin babadan oğula geçiş hakkı Osmanlı Devleti'ne sadık Kürt Beylerine de verilmiştir. En yüksek idari imtiyaza sahip olan aşiretler ise İran sınırına yakın olanlardı. Bölgede Osmanlı Devletine karşı zaman zaman tehdit oluşturabilen güçlü emirlikler de vardı.¹⁹ Bunlar; Cizre-Bohtan Emirliği, Soran Emirliği, Bahdinhan Emirliği ve Hakkâri Emirliğidir.²⁰

Osmanlı Devletinin Kürt politikası hiçbir zaman “böl ve yönet” türünden bir yönetim anlayışı olmamış, aksine “güçlendir, birleştir ve mümkün olduğu ölçüde kendilerini yönetmelerine izin ver” şeklinde olmuştur.²¹

1.4 OSMANLI MERKEZİYETÇİLİĞİ VE KÜRTLER

Osmanlı merkezîyetçiliği istisnai bir merkezîyetçiliktir. Uç beylerin gaza ve fetihleri Osmanlı'nın sınırlarını genişletiyor, bu durum uç beylerini merkezden uzaklaştırıyordu. Bu da Osmanlı merkezîyetçiliğinin gelişmesindeki en önemli engel olarak görünmekteydi. Tam bir merkezîyetçi politika takip ederek Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu tam anlamıyla kontrol altına almak mümkün değildi. Bu yüzden bölgelerdeki aşiret reislerine bazı idari imtiyazlar vererek siyasi ve sosyal istikrar sağlandı. Osmanlı'nın bu bölgelerde uyguladığı politika başarılı oldu.

¹⁸ Hasan Yıldız, *Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler*, Fırat Dicle Yayınları, İstanbul 1991, s.33.

¹⁹ Hakan Özoğlu, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s.73.

²⁰ Celile Celil, *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler*, Özge Yayınları, Ankara 1992, s.51.

²¹ Metin Heper, *Devlet ve Kürtler*, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s.70-71.

17. yüzyıla gelindiğinde ise devlet, Küt Emirliklerinden hoşnutsuz olduğunda siyasi ve askeri tedbirle müdahalede bulunuyor, bir yöneticinin yerine aynı aileden başka birini atıyordu.²² Çok geçmeden de emirliklere tanınan özerklik kaldırılmış, doğrudan merkezi idareye bağlanmıştır. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde merkezi yönetimde sarsıntılar başlamıştır. Bu güçsüzlükten faydalanan bazı Kürt aşiret reisleri Anadolu'daki derebeyleri gibi kendilerini yarı özerk konuma getirdiler. İlerleyen sayfalarda detaylıca anlatacağım Cizre-Bohtan Emirliği gibi emirlikler de yarı özerklerin başını çekmekteydi.

II. Mahmud tahta geçtikten sonra yaptığı reformlarla Osmanlı Devletinin taşra idaresindeki politikalarına merkeziyetçi bir yöntemle yaklaştı. Devletin önünde engel olarak gördüğü yarı özerk ayanları itaatine almayı hedefledi. Kürdistan bölgesinde merkezileştirme girişimi Bedirhan Bey, Mir Muhammed, Revanduzlu Kör Muhammed gibi Kürt aşiret reislerinin büyük isyanlarıyla karşılandı. Osmanlı'nın Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa ile arasında yaşanan gerginlik bu aşiret reislerinin işine yaradı ve geniş arazileri işgal edip merkezi otoriteye başkaldırdılar. Kürdistan bölgesindeki otoriteyi sağlamak için Reşid Paşa atandı. Yaptığı askeri harekâtlarla bölgede başarılı oldu. İsyânların kilit bölgesi olan Cizre'ye yapacağı seferi Mısır Meselesi ve kış şartlarından dolayı erteledi. 1836 baharında Cizre seferi başladı. Cizre emiri Bedirhan Bey ise harekât sırasında Osmanlı birliklerine karşı koymamış, bu tavrı dolayısıyla Reşid Paşa güvenlik teminatı olarak yeniden Cizre Beyi olarak atamıştır. Bunun üzerine Osmanlı ordusu bölgedeki pek çok Kürt beyini itaatine almıştır.

II. Mahmud 1833 yılında Mısır Valisiyle yapmış olduğu "Kütahya Antlaşmasını" içine sindirememiş, antlaşmanın izlerini silmek amacıyla bir savaş yapmak istemiştir. 24 Haziran 1839 yılında Hafız Paşa komutasındaki ordu Nizip'e gitmiş, burada İbrahim Paşa ile savaşmıştır. Osmanlı ordusu çok ağır bir yenilgi almıştır. Nizip Savaşı Osmanlı-Kürt ilişkilerinde yeni bir safhanın başlangıcı olmuştur. Bu yenilgi Osmanlı Devletinin Kürdistan coğrafyasındaki askeri gücünü nispeten kırmış, Kürt mirleri arasında yeni yapılanmalar meydana gelmiştir.²³

Osmanlı-Kürt ilişkilerini etkileyen bir diğer olay ise Tanzimat Fermanının ilan edilmesi olmuştur. Nizip Savaşı sonucunda ilan edilmiş, Mısır Meselesi bu fermanın okunmasıyla son bulmuştur. Fermanın ilanı ile beraber idari yapılanmayla ilgili köklü değişimlere gidilmiştir. Osmanlı Devleti Tanzimat ruhu çerçevesinde bölgenin belli başlı şehirlerinde iyi bir yönetim

²² Hakan Özoğlu, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s.78.

²³ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.116.

olmasa bile ekonomik ve kültürel gelişimi destekleyen daha işlevsel bir idare kurmayı başarmıştır.²⁴ Ancak bu değişimler Kürdistan bölgesindeki geleneksel yapıya zaman zaman ters düşmüş, Kürt mirleri ile Osmanlı Devletini karşı karşıya getirmiştir. Uzun yıllar Osmanlı Devletinin Kürdistan bölgesi temsilcisi olan Cizre Mütesellimi Bedirhan Bey'in devletle arası açılmış, diğer Kürt mirleriyle ittifak kurmuşlardır. Büyük direnişler, isyanlar, askeri harekâtlar uzun süre devam etmiştir.

19. yüzyılda Avrupa'da milliyetçi akımlara paralel olarak “Şark Meselesi” doğmuştur. Şark Meselesi İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı-İslam coğrafyasını parçalayıp işgal etme politikası olmuştur.²⁵ Rusya Anadolu ve Kafkasya'yı işgal edince Kürtlerle doğrudan temasa geçmiş, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Doğuda Rus etkisi artarak uluslararası planda Kürt sorunu doğmuştur. Ruslar bölgede kendilerini kurtarıcı gibi göstererek Kürtleri kendilerine çekmiş, Kürt milliyetçiliğinin doğmasına sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti iç ve dış politikalarında başarısızlık gösterdikçe Kürt aşiretler bağımsız hareket etmişlerdir. II. Abdülhamid devleti çöküşten kurtarmak için Kanun-i Esasi'yi ilan etmiştir. İslamcılık politikasını uygulayarak da Türk olmayan kavimleri özellikle de Kürtleri bir arada tutmayı hedeflemiştir. 1891 yılında Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan halklardan oluşan askeri birlik “Hamidiye Alaylarını” kurdurmuş, Kürtlerin Şark Meselelerinde Osmanlı Devletinin yanında olmasını sağlamıştır. Arzu edilen sonuç tam olarak alınamasa da Hamidiye Alayları döneminde büyük isyanlar çıkmamıştır. Sultan Abdülhamid otuz üç yıllık iktidarlık döneminde Kürtlerle iyi ilişkiler kurmuş, onları devlet hizmetinde tutmuş, dış güçlere karşı korumuştur. Ayrımcılık yapmadığı için “Kürtlerin Babası” olarak görülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM: BEDİRHAN BEY'İN EMİRLİK YILLARI

2.1 BEDİRHAN BEY

Bedirhan Bey'in doğum tarihi tarihçiler için tartışmalı bir konu olmuştur. Elaeddin Secadi, Kendal Nezan, Celile Celil ve Cemal Nebez gibi bazı yazarlar 1802 yılında doğduğunu yazmış, İngiliz Binbaşı Noel 1805 yılında doğduğunu söylemiştir. Oğlu Abdurrahman'ın yayınladığı Kürdistan Gazetesinde de 1869 yılında 63 yaşında vefat ettiği yazar. Neticede oğluna göre 1806 yılında doğmuştur.²⁶ Bedirhan Bey cesur, çekici ve dindar biridir.²⁷ Cizre tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Bedirhan Bey'in soyu bir aşiret konfederasyonu olan

²⁴ Hans-Lukas Kieser, *İskalanmış Barış*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2005, s.66.

²⁵ Bekir Biçer, *Sultan II. Abdülhamid'in Kürt Politikası*, Tarih Okulu Dergisi, Haziran 2016, s.60.

²⁶ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.48.

²⁷ David McDowall, *Modern Kürt Tarihi*, Doruk Yayıncılık, Ankara 2004, s.78.

Bohti Haneden ailesinden gelmektedir. Bohti Aşireti ise Kürdistan aşiretleri arasında cesaret ve yiğitlikle ün yapmış, azim ve atılganlıklarla tanınmıştır.²⁸ Bedirhan Bey'in ailesi ise Azizi, Aziziye veya Azizân ismiyle ün yapmıştır. Bu isimle anılmalarının nedeni ise Hz. Muhammed'in komutanlarında Halid bin Velid'in torunu, Diyarbakır ve Bohtan bölgesini fethederek bölgenin valisi olan Abdülaziz olmuştur.²⁹ Ancak ailenin önemli temsilcilerinden biri olan Kamuran Ali Bedirhan, Azizân kelimesinin Cizre'den uzakta yer alan küçük bir köy olan Azizân adından geldiğini belirtmiştir.³⁰ Bedirhan Bey'in soy kütüğü ise şöyledir;³¹

Emir Şeref Han(I)

Emir Muhammed Han

Emir Şeref Han(II)

Mansur Han

İsmail Han

Mustafa Han

Abdullah Han (Ebdulxan)

Emir Bedirhan

Bedirhan Bey 16 kere evlenmiştir. Bu kadınlardan sadece bir tanesi amcasının kızı, diğerleri ise Ezidilerden alınan esirlerdir. Çocuklarının sayısı tam olarak bilinmemektedir ancak kaynaklar 96 olarak yazmıştır. Bedirhan Bey öldüğünde ardında 21 kız, 21 erkek olmak üzere toplamda 42 çocuk bırakmıştır. Diğer 54 çocuk hakkında ise bilgi bulunmamaktadır.

Babası Abdullah'ın (Ebdulxan) ölümünden sonra, Bedirhan Bey'in amcasının oğlu Sevdin'in (Seyfeddin) Cizre beyi olmasına karar verilir. Ancak Mir Sevdin dünya işlerinden ziyade ahiret hazırlığında ve kendi halindedir. Sorumsuz davranışları sebebiyle bölgede kargaşa ve düzensizlik hâkim olmaya başlamış, aşiretlerin deyim yerindeyse iç savaşları başlamıştır. Bedirhan Bey ise bu karışıklığa müdahalelerde bulunarak Mir Sevdin'i uyarmıştır. O da bu durum üzerine görevi bırakmıştır. Usule göre Bedirhan Bey'in abisi Salih Bey yeni mir olur ancak Salih Bey'de ibadete düşkün bir insan olduğundan konumunu kendi isteğiyle kardeşi Bedirhan'a bırakır. Genç yaşında mir olan Bedirhan Bey'e Miran ve Çoşar Aşiretleri başkaldırmıştır. Bunun üzerine Bohtan ve Hacı Behram aşiretleri çatışmış sonucunda yüzlerce

²⁸ Şerefhan Bitlisi, *Şerefname-Kürt Tarihi*, I. Cilt, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2013, s.135.

²⁹ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, S.62.

³⁰ Mehmet Kemal Işık, *Kürtlerin Yakınçağ Tarihi*, Dor Yayıncılık, İstanbul 2006, s.73.

³¹ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.49.

insan ölmüştür. Bu duruma çözüm arayan Bedirhan Bey yönetimi düzene koyabilmek üzere reformlar yapmıştır. Dağınık ve isyankâr aşiretleri himayesi altında birleştirerek Cizre bölgesini otoriter bir biçimde yönetmeye başlamıştır. İdari yapısını düzenlemiş, birtakım atamalar yapmıştır. Bedirhan Bey özellikle hırsız ve soyguncular üzerine giderek bölgenin güvenliğini ve huzurunu sağlamıştır. Deyim yerindeyse hiçbir suçlu Bedirhan Bey'in elinden kurtulamamıştır. Haraç altında ezilen halkın vergi yükünü azaltmıştır. Sağlamış olduğu imkânlar sebebiyle halkın takdirini toplamış ve saygınlığı günden güne artmıştır. Bedirhan Bey, bölgenin madenleri için fabrikalar kurmuş ve Avrupa'ya öğrenciler göndermiştir.³²

Sonuç olarak Bedirhan Bey 30'lu yıllarda Osmanlı Devleti ile direkt çatışmaya girmekten kaçınmış ve askeri gücünü korumayı başarmıştır.³³ Ancak sonraki yıllarda Kürtçülük ideolojisi ile Osmanlı Devletine ilk defa başkaldıran Kürt emiri olmuştur. Aynı zamanda yöresel idareye sahip olan Cizre-Bohtan emirliklerinin varisi olmuştur.³⁴

2.2 BEDİRHAN BEY'İN YÜKSELİŞİ

Mehmed Reşit Paşa 1836 yılında Cizre bölgesine sefer yaptığı sırada Bedirhan Bey Bohtan'ın kuzeyindeki dağlara çekilmiş, daha sonra ise Osmanlı ile anlaşarak Cizre ve Bohtan bölgesine mütesellim olmasına karar verilmiştir. Bu anlaşmayla birlikte beraberindeki bazı Kürt kuvvetlerini de Osmanlı Devletinin düzenli askerleri arasına katmıştır. Bundan dolayı devlet kendisine binbaşılık rütbesi de vermiştir. Artık diğer aşiretlerden daha üstün konuma geçen Bedirhan Bey bu tarihten itibaren aktif olarak çalışmalarına devam etmiştir. Ancak diğer beylikler gibi Bedirhan Bey de sahip olduğu özerkliği kaybetmiş, Osmanlı Devletinin basit bir memuru konumuna gelmiştir. Gücünü artırmak isteyen Bedirhan Bey izlediği ittifak kurma politikasıyla fiilen bağımsız bir beylik olmuş, kendisini Kürdistan bölgesinin tek hâkimi olarak kabul ettirmiştir. Tabii bu hâkimiyet için basamakları tek tek tırmanmıştır: Müküs sancağı Hakkâri Beyinin yönetimine girmesi, direnişler sebebiyle bölgedeki beyliklerin dağılma noktasına gelmeleri, aşiretlerin büyük darbeler alması Bedirhan Bey'in yükselişinin önemli faktörlerinden olmuştur.

1830'lu yıllara gelindiğinde ise Güney Kürdistan bölgesindeki en önemli bölge Soran Beyliği olmuştur. Soran Beyi ise 'Revanduzlu Mir Muhammed' (Mir Muhammede Kore) olarak bilinmektedir. Mir Muhammed, Şehrizor'un bazı kazalarını, Cizre'yi ve Bohtan'ın bir

³² Celile Celil, *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler*, Özge yayıncılık, Ankara 1992, s.130.

³³ M. A. Gasaratayn, *Yeni ve Yakın Çağda Kürt Hareketi*, Jinâ Nû Yayınları, Moskova 1991, s.22.

³⁴ Garo Sasuni, *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yy'den Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri*, Med Yayınevi, İstanbul 1992, s.68.

kısmını beyliğine katarak sınırlarını büyük bir ölçüde genişletmiştir. Mir Muhammed'in bu tutumundan bölgedeki insanlar rahatsız olmuş, Osmanlı Devletine sıkça mektuplar yazmışlardır. 1835 yılında Amidiyeli İsmail Bey Reşid Paşa'ya başvurmuş, halkın kendisini yönetici olarak görmek istediklerini söylemiş ancak bu mektup yanıtız kalmıştır.³⁵ Amidiyeli İsmail Bey 1835 yılında bir direnişe başlamış, 1838 yılına geldiğinde Ezidi Kalesine çekilmiştir. Destek bulamayınca kardeşleriyle birlikte teslim olduktan dört ay sonra Cizre'ye kaçarak Bedirhan Bey'e sığınmıştır.

Kuzeyde Hakkâri Beyinin eskisi kadar güçlü olmaması, diğer Kürt beyliklerine nazaran daha küçük olan Müküs Beyliğinin Cizre-Bohtan ile rakip olmaması, Amidiyeli İsmail Bey'in Cizre-Bohtan Beyliği'ne sığınması, Bedirhan Bey'in yükselişi için eşsiz bir fırsat olmuştur. Ama Bedirhan Bey'e asıl yükselme fırsatını veren Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti için yarattığı tehdit olmuştur.³⁶ Mevcut durumdan çok iyi yararlanarak bölgenin tek hâkimi olan Bedirhan Bey, Osmanlı Devletinin de bir süre desteğini aldı. Bu hâkimiyetten sonra bölgedeki nüfuzunu artıracak politikalar izlemeye başlamıştır. Babıali'nin Doğu Harekâtı esnasında güçlü aşiret reislerini sürgün etmesi sebebiyle aşiretlerin başsız kalması da Bedirhan Bey'in aşiretleri kolayca kendine çekmesine sebep olmuştur.

BEDİRHAN BEY'İN STRATEJİSİ

- İttifak Halinde olduğu Kürt beylerinin direniş veya açık isyanlarını çeşitli biçimlerde desteklemek veya planlamak, ama Osmanlı Devletine karşı hiçbir zaman açık bir direniş sergilememek, hele silaha asla davranmamak,
- İsyân ve direnişlerin destekçisi ya da planlayıcısı olmakla suçlandığı zaman bu suçlamayı kesin bir dille reddetmek. Bölge valilikleri ile yazışmalarında direniş veya isyan halinde olan müttefik Kürt beyleri için hain, asi, eşkıya gibi sıfatlar kullanırken, padişah, sadrazam ve bağlı olduğu bölge valisine karşı sadakatini neredeyse kölece denebilecek aşırı abartılı bir dille ifade etmek,
- Gerekirse sahip olduğu askeri gücü kullanabileceği tehdidini ima eden diplomasi kanallarını asla kapatmamak, bu kanallardan her seferinde saraya, hükümete ve bölge valilerine şu mesajı vermek: "Bölgedeki direniş ve isyanları

³⁵ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.74.

³⁶ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s.91.

kontrol altına almak, Kürdistan'da istikrar sağlamak istiyorsanız beni muhatap alıp yetkilendirin. Ben yaşanan her sorunu çözebilirim” olmuştur.³⁷

2.3 CİZRE-BOHTAN BEYLİĞİ VE NÜFUZ ALANI

Cizre sancağı, Güneydoğu Anadolu bölgesinde Dicle Nehrinin batı kıyısında yer almaktadır. Kuzeydoğusunda Van, güneydoğusunda Musul ile çevrilidir. Kâtip Çelebi Cihannümasında, taşkınlar sırasında nehir suyunun ikiye ayrılıp şehri ve kaleyi çevirdiğini, suların kaleye zarar vermemesi için taştan setler inşa edildiğini, halkın şehre girip çıkmasının daima köprüler vasıtasıyla mümkün olduğunu, bu yüzden buraya ‘Cizre’ dendiğini yazmıştır. Cizre, Erüh ve Şırnak'ı içine alan idari birimlerin bulunduğu alana coğrafi olarak ‘Bohtan’ denmektedir. Bohtan, Dicle ırmağının kollarından birinin adı olup, bir taraftan Dicle ile Bohtan Çayı, diğer taraftan Megara yakınlarında Dicle ırmağı ile birleşen Habur Çayı arasında bulunan toprak parçasının da adıdır.³⁸

Cizre Rusya'ya, İran'a ve Batı'ya giden yolların kavşak noktasında bulunduğu stratejik öneme sahiptir. Bu yüzden askeri harekâtlarda önemli bir üs olarak kullanılmıştır. Cizre, ekonomik öneme de sahip bir bölgedir. Ticaret canlı, zanaatlar gelişmiş, durumdadır. Cizre Beyliği, eskiden beri Cizre-i İbn-i Ömer adıyla anılan Cizre ve çevresinde 1200 yılında kurulmuştur. 1200'den 1627'ye kadar 427 yıl bölgede hükümler olan bu beyliğin ilk yöneticisi Süleyman Bey döneminde önemli bir siyasi gelişme olmamıştır. Beylik, onun ölümünden sonra üç oğlu tarafından paylaşıldı. Bunlardan Mir Abdülâziz'e Cizre, kardeşi Mir Hacı Bedir'e Gurgil ve diğer kardeşi Mir Abdal'a Finik bölgelerinin yönetimi verildi. Böylece Cizre Beyliği üçe ayrılmış oldu. Abdülâziz yönetiminde kalan Cizre Bölgesi Beyliği'ne Aziziye Beyliği de denilmiştir.³⁹ Osmanlı idari teşkilatında Diyarbakır Eyaleti içinde yer alan Cizre, özel bir statüye sahipti. Cizre Beyliği de Osmanlı idare düzeni içinde Diyarbakır Eyaletine bağlı bir hükümet sancağı olarak belirlenmiştir. Bu özel statü uzun yıllar devam etmiştir.

Cizre-Bohtan Beyliği 1844 yılından itibaren gücünün doruğuna ulaşmaya başlamıştır. Bedirhan Bey ise 1837 yılında Cizre-Bohtan mütesellimi olmuş, 1846 yılına kadar Osmanlı Devletine karşı sorun çıkarmamış, hiçbir Osmanlı askerine karşı silah çekmemiştir. Beylik;

³⁷ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s.123-124.

³⁸ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.23.

³⁹ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.24.

şeyhülislamın başkanlığında ulemadan oluşan ve görevi ümmete adalet dağıtmak olan bir ‘meşveret meclisi’ (danışma meclisi) tarafından yönetilmiş, Bedirhan Bey de kararlarını şer’i kurallara uygun olarak, bu meclise danışarak almıştır.⁴⁰ Ordu ise Bedirhan Bey döneminde har aşiretin en iyi askerlerinden oluşan ve doğrudan mirin komutasında bulunan seçkin birliklerden kurulmuştur.⁴¹ Cizre-Bohtan beyliği ordusu içinde Ermeniler de büyük güce sahip olmuştur. Bedirhan Bey hâkimiyet alanının asayişine önem verdiği için Cizre-Bohtan sınırları içinde zaptiye kuvvetlerine benzer bir şekilde askeri birlik de oluşturmuştur. Bedirhan Bey’in padişah adına değil de kendi adına hutbe okutması, kendi adına sikke bastırması da bu beyliğe kendi çapında devlet özelliği kazandırmıştır.

Bedirhan Bey’in egemenlik alanlarından söz etmek oldukça zor olduğundan egemenlik alanından değil, nüfuz alanından söz edilmelidir. Bu nüfuz alanı ise Van, Sabala, Revanduz, Siverek, Sert ve Sincar’ı kapsayarak Diyarbakır’a kadar dayanmış, Musul yakınlarında kendisine karşı gelişen olayları yatıştırdıktan sonra Aşna ve Urumiye’yi de işgal etmiştir.⁴² Bedirhan Bey, Kürdistan bölgesinin bu kadar geniş bölümünü egemenliği altına alabilmiş tak Kürt beyi olmuştur.

Osmanlı belgelerinde ise Bedirhan Bey’in müttefiki olan Kürt beyleri, aşiret reisleri ve eşraf ailelerinin adları şu şekildedir:

- Müküs: Han Mahmud, Han Abdal, Abdürrezzak Bey, Derviş Bey, Şeyho Bey, Seyfeddin Bey
- Hakkâri: Nurullah Bey
- Ertoşi Aşireti: Ömer Ağa
- Van: Timurzade, Topçubaşızade, Hamiscizade Aileleri
- Kisan(Kesan): Halid Bey
- Malazgirt Hasnalı Aşireti: Rızvan Ağa
- Muş: Şerif Bey
- Ahlat: Mustafa Bey
- Berwari: Abdulsamet Bey
- Mardin: Hacı Esad Bey
- Midyat: Osman Hasan
- Siirt: Ali Ramo
- Şirvan: Haco Keleş
- Garzan: Derviş Bey
- Bahdinhan: Amidiyeli İsmail Bey (paşa), Zeynel Bey

⁴⁰ Lütfi Ahmed Ramiz, *Emir Bedirhan*, bgst Yayınları, İstanbul 2007, s.33.

⁴¹ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s.265.

⁴² David McDawall, *Modern Kürt Tarih*, Doruk Yayınları, İstanbul 2004, s.79.

- Soran: Revanduzlu Resul Bey
- Baban: Süleymaniyeli Ahmed Bey (paşa)⁴³

Osmanlı belgelerinde açıkça isimleri zikredilmese de destek veren bir diğer Kürt oluşum Spayert Beyleri olmuştur.⁴⁴

2.4 MERKEZLE İLİŞKİSİNİN BOZULMASI

Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'ndan önce Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan yenilik hareketlerinin ağırlık noktasını askerlik alanında yapılan düzenlemeler oluşturmuştur. Tanzimat'a kadar geçen dönemde yapılan bu alandaki düzenlemelerde ocak şeklinin değiştirilmesi dışına çıkılmadı. Bu sebeple de askerlik bir vatani görev olmadı. Fakat Tanzimat ile birlikte askerlik hizmeti bir vatani görev haline getirildi. Bu dönemde askerlik alanında yapılan yeniliklerden birisi de “Askeri Redife Miralaylığı”nın kurulması idi. Buna göre ülkenin her yerinden bölgenin genişliğine ve nüfusuna göre asker toplanıyordu. Fakat Müslüman halkın, henüz göçebe halinde yaşayanları ve dağlık bölgelerde yarı bağımsız bir hayat sürenleri, askerlik görevini kabul etmek istemediler. Bu yüzden Anadolu ile Rumeli'nin dağlık taraflarında ve Lübnan'da ayaklanmalar oldu. Bu ayaklanmalar bir süre sonra bastırıldı ise de adı geçen yerlerde askerlik görevi bir problem olarak kalmaya devam etti.⁴⁵

Osmanlı Devleti Tanzimat'ın ilanından sonra redif askeri toplamakta en çok zorlandığı yerler Cizre-Bohtan, Zaho, Garzan, Midyat ve Şirvan gibi dağ kazaları olmuştur. Bu bölgelerde bazı olaylar meydana gelmiş ve hükümet bu olaylardan Bedirhan Bey'i sorumlu tutmuştur. Arabistan Ordusu Müşiri Namık Paşa Tarafından, Anadolu Ordusu Müşiri Rüstem Paşa'ya bir yazı yazılmış ve burada Bedirhan Bey'in temin ve taltif edilip kazanılacağı halinde adı geçen kazalarda redif askerlerinin kolayca toplanılacağı belirtilmiştir. Bu durum Meclis-i Umumide görüşülmüş ve şu kararlar alınmıştır:

a-Bedirhan Bey'in devletin yanına çekilerek redif askerinin kolaylıkla toplanması,

b-Askeri redife toplanmasını reddettiği takdirde baskıyla ve güç kullanarak bu işin gerçekleştirilmesi,

⁴³ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyan Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s.280.

⁴⁴ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.173.

⁴⁵ Cabir Doğan, *Bedirhan Bey İsyanı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta 2010, s.19.

c-Mevcut şartlarda güç kullanılmasının uygun olmayacağı düşünülerek Bedirhan Bey'in temin edilmesi.

Bedirhan Bey, Tanzimat öncesi izlediği devlet yanlısı politikalarda hükümet katında bir itibar kazanmıştır. Bu itibarın farkında olan Bedirhan Bey kazandığı konumu kaybetmemek amacıyla ilk zamanlarda Cizre-Bohtan Bölgesinde asker toplanmasına karşı çıkmamıştır.

Tanzimat ile beraber Bedirhan Bey emiri olduğu Cizre-Bohtan bölgesinin idari yapısında bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerle Diyarbakır eyaletine bağlı olan Bohtan Eşni ve Hacı Behram Musul Eyaletine bağlanmış, Cizre, Midyat gibi yerler de Diyarbakır Eyaletinde kalmıştır.⁴⁶ Musul Valisi Mehmet Paşa sadarete yazdığı bir mektupta Bedirhan Bey'in güvenilir biri olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık Bedirhan Bey de kendisinin devletinin yanında olduğunu, sadakatten ayrılmadığını belirten bağlılık mektupları göndermiştir. Bedirhan Bey daha sonra Diyarbakır Eyalet Valisi Vecihi Paşaya bir mektup yazmış, Cizre'nin Diyarbakır'da ayrılıp, Musul'a bağlanmasından rahatsız olduğunu belirtmiştir. Devamında ise Mehmet Paşa'nın bölgedeki her olayda kendini sorumlu tutmasından hoşnut olmadığını, devlete sadık kalacağını yazmıştır. 1842 yılına gelindiğinde yaşanan olaylar Bedirhan Bey'i yavaş yavaş isyana sürüklese de Bab-ı Âli'ye uzlaşmacı bir siyaset izlemeyi bir süre daha sürdürmüştür.

Bedirhan Bey ile Musul valisi Mehmet Paşa arasındaki sorun Meclis-i Valâ'ya uzanmış, hükümet de iki taraf arasındaki sorunu çözmek için bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Meclis-i Valâ Cizre'nin Musul Eyaletine bağlı kalacağını ve valisinin de değişmeyeceğini bildirmiştir. Bedirhan Bey beklediği sonucu alamayıp dikkat çekmek için Hakkâri'nin dağlık bölgelerindeki Hristiyanlar üzerine bir harekâta bulunmuştur. Hükümet 1846 yılında yaşanan bu isyandan sonra Bedirhan Bey'i ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Bu harekâtın nisan ayında yapılmasına karar verilmiştir.⁴⁷ Bu süreçte de Bedirhan Bey ile Kürt aşiretleri arasındaki ittifakı bölmek için çalışmalar yapılmıştır. Han Abdal, Nurullah Bey, İzzettin Şir Bey gibi önemli Kürt beylerinin ittifaktan ayrılıp, Bedirhan Bey'in yalnız kalması sağlanmıştır. Hükümet Bedirhan Bey'i ikna etmek için her yola başvurmuş, sonunda 1847 yılında Bedirhan Bey padişaha bağlılık bildiren bir mektup yazmıştır. Padişahтан özür dileyerek "bin canım olsa padişahım uğruna feda etmeye hazırım" diyerek bu konudaki samimiyetini göstermeye çalışmıştır.⁴⁸

⁴⁶ Cabir Doğan, *Bedirhan Bey İsyanı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta 2010, s.22.

⁴⁷ Cabir Doğan, *Bedirhan Bey İsyanı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta 2010, s.26.

⁴⁸ BOA. İ. MSM, 49/1254, Lef:1

Ancak padişah pek inanmamıştır. Bedirhan Bey'in zaman kazanmaya çalıştığı düşünülmüş, askeri harekâtın hemen başlamasına karar verilmiştir. Bunu öğrenen Bedirhan Bey ise yenilgi halinde İran'a sığınmayı planlamıştır ancak İran, Osmanlı ile yaptığı sınır antlaşması gereğince Bedirhan Bey'in bu isteğini reddetmiştir. Sonuç olarak Bedirhan Bey Osmanlı karşısında yenilerek Dergül'e çekilmiş, daha sonra ailesiyle Orak Kalesi'ne çekilmiştir. Böylece Cizre ve çevresinde asayiş sağlanmıştır.

Tanzimat'ın Doğu bölgesinde uygulanmamasından dolayı bölgede yeni idari teşkilatlanmaya gidilmiştir. Fakat tüm tedbirlere rağmen bölgede hükümetin otoritesi sağlanamamış ve Tanzimat buralarda fiilen uygulanamamıştır.⁴⁹

2.5 MÜKÜS MİRİ HAN MAHMUD İLE İLİŞKİSİ

Han Mahmud, Bedirhan Bey gibi bir Kürt miridir. Müküs sancakbeyi olduktan kısa bir süre sonra beyliğinin sınırlarını Van Gölü'nden İran'a kadar genişletmiştir. Önemli faaliyetlerinden birisi Mahmudi (Mihemdi) Beyliğine ait olan Hoşap Kalesini ele geçirerek beyliğe son vermesi olmuştur.⁵⁰

Han Mahmud 1841 yılında kardeşi Han Abdal ile Van ve çevresinde bir isyan başlatmıştır. Osmanlı Devleti ise bu isyanda Bedirhan Bey'in de etkisi olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Han Mahmud Bedirhan Bey'i Cizre'de ziyaret ederek dostluk kurmuştur. Buna karşılık Bedirhan Bey'de Van'a ziyarete gitmiştir. Bu dostluktan şüphelenen Musul Valisi Mehmet Paşa sadarete Bedirhan Bey aleyhinde yazılar göndermiştir. Buna cevaben Bedirhan Bey 1842 tarihli yazısında Han Mahmud ile aralarının soğuk olduğunu, Han Mahmud'u isyandan caydırıp, devlete itaat etmesinin sağlamaya çalıştığını belirtmiştir. Daha sonra ise Han Mahmud isyanında en ufak bir etkisi olduğu ispatlanırsa da her türlü cezayı çekeceğini belirtmiştir. Vali Vecihi Paşa da sorunu daha fazla büyütmemek için Bedirhan Bey'e özel "âlâ kabza bir kılıç" göndererek onu taltif etmiştir.⁵¹ Erzurum müşiri Halil Kamil Paşa ve Bedirhan Bey'e 26 Mart 1842 yılında bir mektup göndererek devlete karşı isyanına devam eden Han Mahmud'un devlete itaat etmesini sağlamak için aracı olmasını talep etmiştir. Bedirhan Bey ise cevap olarak;

⁴⁹ Cabir Doğan, *Bedirhan Bey İsyanı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta 2010, s.34.

⁵⁰ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.53.

⁵¹ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.68-69.

“Daha evvel, merkumun itaat dairesine gelmesi için kulunuz tarafından mahsusen adam gönderilmişti. Her şekilde dehalet havi nasihatte bulunularak cesaret etmiş oldukları uygunsuzluktan vazgeçirmek için kulunuz elinden geleni yapmış fakat merkum canına emniyet etmemiştir.”⁵²

Halil Kamil Paşa'nın gönderdiği yazıyı vermek ve nasihatte bulunmak üzere adamlarını tekrar Han Mahmud'a gönderdiğini ifade eden Bedirhan Bey şöyle devam etmiştir;

“Eğer merkum bu defa da nasihati kabul etmeyip de cesaret ettiği uygunsuzluktan vazgeçmezse, gerek Erzurum Müşiri hazretleri tarafından ve gerek zat-ı devletlerinden kulunuz tarafına ruhsat verildiği takdirde, o vakit kulunuzun sadakat ve hizmetinde bir eksiklik olmayacaktır” diyerek Han Mahmud meselesinin ortadan kaldırılması için kendisine izin verilmesi halinde gerekirse güç kullanarak bu işin üstesinden geleceğini açıkça beyan etmiştir.

Diyarbakır müşiri Vecihi Paşa tarafından Han Mahmud'un itaatinin sağlanması amacıyla Bedirhan Bey'e 8 Mayıs 1842 yılında yeni bir mektup yazılmıştır. Bedirhan Bey'in hizmetlerinden ve bu konudaki gayretlerinden dolayı hoşnutluğunu ifade etmiş, Han Mahmud'un devlete itaat etmesi durumunda dünya ve ahirette selamet bulup, mal ve canına bir zarar gelmeyeceğini belirtmiştir. Han Mahmud'un itaat etmesi halinde vesvese ve korkuya düşmemesi, ister önce Bedirhan Bey'e oradan Diyarbakır'a, ister Van'a, isterse de doğrudan Erzurum Müşirine gidip dehalet edebileceğini ve zarar görmeyeceğinin kendisine yazılmasını Bedirhan Bey'den istemiştir. Vecihi Paşa'ya göre, Han Mahmud tüm bunlara rağmen söz dinlemeyip ısrar eder ve muharebe gibi şeylere girişirse kendisi için alınan bu karar bozulmuş sayılacaktır. O takdirde bu meselenin hallolması için Erzurum Müşiri ile görüşülerek gereğinin yapılacağı ve Bedirhan Bey yeteri kadar asker ile bu meselenin halli için görevlendirilecektir.

Görüldüğü üzere Han Mahmud direnişi Kürdistan'ın üç büyük paşası tarafından dikkatle izlenmekte devlet her şeye rağmen Han Mahmud üzerine askeri bir harekât yapma seçeneğini en sona bırakmaktadır. Cizre'deki konumunu kaybetmek istemeyen Bedirhan Bey, Han Mahmud meselesi için özel bir gayret sarf etmektedir.

Güney ve Kuzeydeki Kürt direnişlerinden dolayı, Cizre Mütesellimi Miralay Bedirhan Bey'in çok zor bir konumda olduğu görülmektedir. Her ne kadar devlete hizmette kusur etmese

⁵² Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 138-139.

de Osmanlı Paşaları tarafından sürekli şüphe ile yaklaşıldığı, diğer direniş halindeki Kürt mirleriyle ilişkili olduğu şüphesinin ortadan kalkmadığı görülür.⁵³

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSYAN VE SÜRGÜN YILLARI

3.1 NASTURİ KATLIAMI

Nasturî adı İstanbul ya da Konstantinopolis patriği Nestorios'tan gelmektedir. Nasturîler de patrik Nestorios'u benimseyenlere verilen isimdir. Nasturîler, Moğol istilasından sonra Hakkâri ve Urumiye çevresine dağılmışlardır. Yerleştikleri bu bölge önce Selçuklu sonra sırasıyla Musul Atabeyleri, İlhanlılar, Karakoyunlular, Timur ve Akkoyunluların denetimine girmiştir. Bölgede Osmanlı hâkimiyeti ise I. Selim döneminde başlamıştır. 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşını kazanıp, İran'ı yenilgiye uğratmasıyla Hakkâri ve Kuzey Mezopotamya Osmanlı denetimine girmiştir. 19. Yüzyıla gelindiğinde Nasturîler, Güneydoğu Anadolu (Hakkâri), Kuzey Irak (Musul) ve Urumiye arasındaki dağlık sınır bölgesinde Müslüman toplulukları içinde dağınık zümreler halinde yaşamaktaydılar. Nasturîler; Çölemerik, Tiyar, Varto, Tuhuba, Tol, Diz, Baz, Gever, Gilo isimli küçük büyük dokuz aşiretten oluşmuştur. İdari açıdan ise Erzurum eyaletine bağlıydılar.⁵⁴ İngiliz Konsolos J.G. Taylor'un raporuna göre Nasturîlerin günlük yaşamları, giyim kuşamları bölgedeki Kürtlerle aynıydı. Onları birbirinden ayıran özellik ise dinleri ve dilleri olmuştur.⁵⁵

Nasturîlerin en büyük aşireti olan Tiyariler Tanzimat sonrasında Avrupa ve Amerika'nın Hristiyan olmasından dolayı yakınlığını fırsat bilerek hem bölgedeki Kürt beylerine hem de hükümete vergi vermemiştir. Tanzimat'ın Müslüman ve gayrimüslimleri her açıdan eşit hale getirmesi de Nasturîlerin tabii oldukları Kürt beylerine karşı isyana kalkışıp, yönetimlerini tanımamalarına, İngiliz ve Fransızların himayesi altında dini propaganda yapmalarına sebep olmuştur.⁵⁶ Bu gelişmeler de özellikle Bedirhan Bey olmak üzere Kürt Mirleriyle Nasturîleri ihtilafa düşürmüştür.

Tiyari aşireti 1843 yılında nüfusunun çok olmasına ve mevkiine güvenerek etrafındaki Kürt aşiretlerine saldırmaya başlamıştır. Tabii oldukları Bedirhan Bey'in emirlerini dinlememiş, gönderdiği adamları öldürmüşlerdir. Bununla kalmayan Tiyariler, Büyük Zap Nehrinin batı

⁵³ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 140-142.

⁵⁴ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 86-87.

⁵⁵ Bilal Niyazi Şimşir, *Kürtçülük-I 1789-1923*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017, s.89.

⁵⁶ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.158.

tarafında Müslüman köyü olan Sersepi bölgesinde iki Kürt seyyidini öldürmüştür. Öldürülen Bedirhan Bey'in adamlarını ve bu iki seyyidin kanlı gömleklerini Bedirhan Bey'e göndermeleri de bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu saldırgan tutum karşısında Bedirhan Bey de dört Nasturîyi öldürmüştür.

Tiyarilerin çıkardığı olaylara karşı önlem almayan Hakkâri beyi Nurullah Bey, Bedirhan Bey ile Nasturîlere karşı ortak hareket etme planı yapmıştır. Bunun üzerine Erzurum Müşiri Halil Kamil Paşaya mektup yazarak meselenin çözümünü istediler. Ancak Halil Kamil Paşa şu an gündemde İran sınır meselesi olduğunu ancak bu mesele hallolduktan sonra Nasturî meselesinin sadarete bildirebileceğini belirtmiştir. Fakat Bedirhan Bey Nasturîlerin saldırgan tavırlarına dayanamayarak devletten habersiz bölgedeki Nasturîler üzerine harekât hazırlıklarına başlamıştır. Han Mahmud ve Nurullah Bey ile beraber yanına adam toplamış, Ertoşilerden destek almış, İsmail Paşa'dan yardım talep etmiştir. Sonuç olarak Bedirhan Bey Nasturî harekâtı için 10 bin kişilik silahlı birlik oluşturarak saldırıya geçmiştir.⁵⁷ İlk olarak Diz kazasının bazı köylerine girmiştir. Ancak kaza taşlık bir bölge olduğu için fazla ilerleyememişlerdir. Önünde de Büyük Zap Nehri bulunan bölgede Bedirhan Bey Nasturî askerleriyle karşılaşmıştır. Nasturîler çok büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu mücadelede neredeyse tüm gün devam etmişlerdir. Bedirhan Bey nehrin diğer tarafına geçmiş, askerleriyle birlikte üç gün kadar da burada mücadele etmişlerdir. Bu saldırılardan pek çok eşya yağmalayıp, kitaplara el koymuşlar, çok sayıda esir almışlardır. İsmail adında bir melik ise saklanmış olduğu mağaradan alınarak Bedirhan Bey'in önüne sürüklene sürüklene götürülmüştür. Bedirhan Bey "bu nasıl bir köpektir ki, insanların kanını dökmeye cesaret edebildi" deyince Melik İsmail "kılıcım 20 Kürt canı aldı, Tanrı ömür verseydi daha birçoğu o kılıcın tadına bakacaktı" der. Bunun üzerine Bedirhan Bey yanına getirilen Melik İsmail'i yürürken bir kılıç darbesiyle öldürür. Kafası Zap Nehrine fırlayan Melik İsmail'in gövdesini de nehre atarlar.⁵⁸

Aşita bölgesinde olan katliamın haberi Lizan Vadisi boyunca duyulmaya başlamış, Lizan halkından onlarca kişi dağ keçilerinin bile erişemeyeceği dağlara çıkarak kendilerini korumaya çalışmışlardır. Bedirhan Bey ise onların kaçtığını bilerek yerlerini tespit etmiştir. Lizan halkını güç kullanarak çıkaramayacağını farkında olan Bedirhan Bey etraflarını kuşatarak beklemeye koyulmuştur. Nihayet erzakları ve suları tükenen Nasturîler üç günün

⁵⁷ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 101.

⁵⁸ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s.193-194.

sonunda teslim olmak zorunda kalmışlardır. İki taraf anlaşma yoluna gitmiş, yapılan antlaşmaya göre Lizan halkı silahlarını ve mallarını teslim edecek, Bedirhan Bey’de buna karşılık onların hayatlarını bağışlayacaktı. Ancak antlaşma yapıldıktan sonra Bedirhan Bey ve askerleri savunmasız kalan Nasturîleri kılıçtan geçirmiş, yorulunca da uçurumdan aşağı sürüklemiştir.⁵⁹

Katliam 1843 yılının ağustos ayına kadar devam etmiştir. Bedirhan Bey’in yapmış olduğu bu katliamın bilançosu oldukça ağır olmuştur. Hatta kaynaklar Timur’un Moğol saldırısının bile bu kadar korkunç olmadığını yazmıştır.⁶⁰ Saldırıdan kaçıp Musul’a sığınabilen Nasturîleri ise burada tifüs salgını yakalamıştır.

Layard katliam sonucu hayatını kaybedenlerin sayısını 10.000 olarak vermiştir. Amerikan misyoner Breath ise 7.000 kişinin öldüğünü söylemiştir. İngiliz The Sunday Times gazetesi ise 3800 kişinin öldürüldüğünü yazmıştır.⁶¹ Katliamın en önemli sonuçlarından biri, özellikle İngiltere’nin, alınan esirlerin serbest bırakılması başta olmak üzere, “Nasturîlerin hamisi” olarak kendi çözüm önerileriyle ön plana çıkıp Osmanlı Devleti üzerinde baskı yapmaya başlaması ve böylece sorunun çözümü konusunda fiilen siyasi bir aktör haline gelmesi olur. Bedirhan Bey Nasturî katliamıyla, uzun vadede değil ama kısa vadede hedeflerine varmıştır. Hem Kürdistan’ın tamamında hem de İran nezdinde otoritesi ve gücü doruğa ulaşarak Nasturî sorunu baş ağrısı olmaktan çıkmış olur.⁶²

Babıali ise Bedirhan Bey’in yapmış olduğu bu katliamı zamansız bir harekât olarak değerlendirmiştir. Bu durum Bedirhan Bey üzerindeki şüpheleri de iyice artırmıştır. Hükümet bunun yanı sıra bu harekâtın sebebinin Bedirhan Bey’in bölgedeki sınırlarını ve nüfuzunu genişletmek amaçlı olduğunu düşünmüştür. Batılı devletler de bu durumdan çok şikâyet etmiştir. Bu durum üzerine Babıali şu tedbiri almıştır;

- I. Musul ve Erzurum eyaletlerinde, hâlihazırda ziraat ve imara elverişli topraklar bulunduğu için, Nasturî halkını Kürt eşkıyasının saldırılarından korumak amacıyla halkın belirtilen yerlere iskân edilmesi,
- II. Hadisenin meydana geldiği yerler ve olaya karışmış olan Kürtler, mülk ve asker bakımından Erzurum Valisine tabidirler. Çıkarılacak emr-i seniyye ile Musul ve

⁵⁹ Austen Henry Layard, *Ninova ve Kalıntıları*, Avesta Yayınları, İstanbul 2001, s.140.

⁶⁰ Gabriele Yonan, *Asur Soykırımı*, Pencere Yayınları, İstanbul 1999, s.42.

⁶¹ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 103.

⁶² Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s. 197.

Erzurum paşalarının birlikte hareket etmelerini sağlamak, bu hususun düzenlenmesi için bölgeye özel bir müfettiş gönderilmesi,

- III. Devlet-i Âliye'nin bu konuda aracısız ve kişilere ihtiyaç duymadan hareket etmesi ve kabile reislerinden başka hiç kimseyle anlaşma yapmaması,
- IV. Nasturî halkının güvenliğini sağlamak amacıyla hükûmet tarafından Çölemerik (Hakkâri) beldesine bir miktar muntazam asker ile bir mütesellim tayin edilmesi.⁶³

Batılı devletlerin bu katliam sonrası tutumları ise oldukça sert olmuştur. Özellikle İngiltere ve Fransa İstanbul'daki elçilikleri aracılığıyla Babıali'ye baskı kurmuşlardır.⁶⁴ İngiliz elçisi Stratford Canning Babıali'ye gönderdiği talimatnamelerle sorunun çözülmesinde ve esirlerin serbest bırakılmasında büyük bir rol oynamıştır.

3.2 VAN İSYANI

1845 yılına gelindiğinde Kürdistan bölgesindeki direnişler geniş bir alana yayılmış, Tanzimat'ın ilanıyla beraber kurulan yeni düzen Van ahalisini de memnun etmemiştir. İlk olarak valiye karşı ayaklanmalar başlamıştır. Bu ayaklanmaların büyümesini engellemek isteyen Meclis-i Valâ ise Tanzimat'ın bu bölgede uygulanmasını ertelemiştir. Ancak bu erteleme öfkeli Van ahalisinin ayaklanmalarına karşı koymamıştır. Bu isyanı ise Han Mahmud'un müttefiki olan Van kaymakamı Timur Paşa'nın ailesi yönlendirmiştir.⁶⁵ Babıali Van'da çıkan ayaklanmaları durdurması için Sırrı Paşa'yı görevlendirmiş ancak isyancılar onu Van'a sokmamışlardır. Bunun üzerine Erzurum kalesi topçu miralayını Ömer Bey ile mühürdarı ve meclis üyesi Tosun Ağa'yı Van'a göndermiştir. Ama isyancılar bu iki görevliyi hapsedmiş, kendi aralarında seçtikleri üç Müslüman ve Ermeni papazdan oluşan bir heyetle Erzurum'a göndermiştir.⁶⁶ Başarısız olan Babıali son çare Kürtler arasında saygı görüp sevilen biri olan Behlül Paşa'yı kaymakam olarak göndermeye karar vermiştir. Van isyanıyla ilgili en önemli belge ise Esad Nuri Paşa'nın 28 Haziran 1845 tarihli raporu olmuştur. Bu isyan Bedirhan Bey ile ilişkilendirilmiş ancak Bedirhan Bey bu durumu kesin bir dille reddetmiştir. Bu raporda şöyle denmektedir:

⁶³Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 108.

⁶⁴Martin Van Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.131.

⁶⁵Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 166.

⁶⁶Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s. 221.

“Erzurum Valisi devletli Sami Paşa hazretleri tarafından bu kere makam-ı Valâ-i sadrazama ve taraf-ı hazreti seraskeriye takdim kılınan maruzatta yer aldığı vecihle;

Van’da vücuda gelen fitne ve fesadın güzel bir şekilde ortadan kaldırılması için gönderilmiş olan Süvari Asakir-i Muntazama binbaşlarından Vanlı İshak Paşazade izzetli Tayfur Bey kulları bir iş görmeyerek geri dönmüştür. Van ahali bu kere, daha evvel Asakir-i Nizamiyeye dâhil olan tımarlı süvari Kolağalarından Vanlı Muhammed Efendi ve Ermeni Karabaşlarından birini “sizler Erzurum’a havadis yazıyorsunuz” diyerek paralamışlardır. Bunların birliktelikleri dağıtılmadıkça, Çaldır Eyaletiyle, Muş ve Beyazid sancaklarına dahi sirayet edecektir. Bu nedenle Van Kaymakamlığının Mirî miran-ı Karemdan Bayezid Sancağı Kaymakamı Behlül Paşa hazretleri kullarına ihalesi, altı tabur Asakir-i Nizamiye-i Hazreti Şahanenin Ferik Bahri Paşa hazretleri kulları kumandasıyla sevk ve irsali ve Behlül Paşa’nın dahi Kürt aşiretlerinden bin kadar süvari tedarik etmesi düşünüldüğünü Sami Paşa hazretleri kulunuz tarafına ifade ve beyan etmiştir. Buna istinaden mütalaam sorulmuş olup, işitilenlere ve tahkikata göre; Van merkez ahali nüfus adedi dört-beş binden ibaret olduğundan bunların tedip ve terbiyesine bir tabur Asakir-i Nizamiye ahi yeterlidir. Fakat merkum ahalinin yüce tarafınızca malum olduğu üzere Kürt Emirleri ile ittifak ve ittihatları açık ve doğruluğu kuvvetli bir haber olarak rivayet edilip anlatılmaktadır. Zikrolunan maruzatta yer aldığı şekilde Müşarünileyh hazretlerinin mühürdarı Tosun Ağa’nın bu defa gelen yazısında Bohtan Beyi Bedirhan Bey’in işbu Van vakasında fikri ve müdahalesi olmadığı ve bu konuda elinden geldiğince ibraz-ı hüsnü hizmet edeceği beyanı yer almıştır. Bu konu mir mumaileyh (Bedirhan Bey) tarafından da gelen cevap namede derç edilip hatırlatılmıştır. Behlül Paşa, Bayezid’in ata babadan mutasarrıfı olduğundan, aşiretler ve Kürtler arasında hatırı bayılır bir zattır. Bu cihetle Van Kaymakamlığının kendisine ihalesi zaman münasip görünmektedir. Tayfur Bey daha önce Van’a gönderilip bir işi göremeyip geri döndüğü halde, ne vecihle hareket olunması gerektiği inha ve istizan olunduğu halde henüz hiçbir cevap alınamamıştır. Bu konunun asıl gözetilecek yeri, söz konusu ahaliye Kürt Mirleri ve Kürt taifesinin tabi olup yardım etmeleridir. Buna binaen; Bahri Paşa zikrolunan taburlar ile birden bire Van’a gitmeyip yol üzerinde bulunan Bayezid Sancağı dâhilinde olan Eleşkird taraflarına hareket edip orada Behlül Paşa ile ittifak ederek, Kürt Emirleri ve sair gerekli görülenlere adam ve yazı gönderilerek Kürtlerin söz konusu ahaliye yardım edip ulaşmaları beklentisini bertaraf etmeye gayret etmesi gerekir. Bahri Paşa ve Behlül Paşaların memuriyetleri Bedirhan Bey’e yazılıp, bu konuda kendisinin vaat ettiği gibi hüsnü hizmetini göstermesi tavsiye olunacaktır. Bu keyfiyet Bahri Paşa ve Behlül Paşaları da malumu olduğundan elbirliği ile söz konusu ahaliye Kürt ve aşiretlerin yardım

etmemeleri sağlandığı takdirde, fesadın elebaşları olan birkaç şahıs Van'dan firar ile kolaylıkla mezkûr gaile def olunacaktır.

Kürt emirleri ve aşiretlerinin isyan halindeki ahaliye yardımı önlenemez ve merhum ahali harekâtlarında devam ettikleri takdirde, o vakte kadar zikrolunan maruzatın cevabı zuhur edeceğinden, ona göre hareket edilmesi münasip olacağı tarafından ifade edilmiştir.⁶⁷

Bedirhan Bey, Han Mahmud ve Nurullah Bey üçlü ittifak kurmuş, ancak Nurullah Bey ikili kutsal ittifaka uzak kalmayı tercih etmiştir. Daha sonraları bu ittifaka Mustafa Bey, Derviş Bey, Fettah Bey, Halit Bey, Şerif Bey, Zaxolu Şeyh Yusuf⁶⁸ gibi kişiler katılmış olsa da kutsal ittifak içine girmemişlerdir. Bedirhan Bey'in Kürdistan bölgesindeki nüfuzu ise onu bu ittifakın lideri yapmıştır. Nihayet Bedirhan Bey İrade-i Seniyye'ye muhalefet ederek devlete isyanını başlatmıştır. Erzurum Müşiri meseleyi müzakere yoluyla çözmeye çalışmıştır. İki tarafın yaptığı görüşmeler sonucunda Tanzimat'ın halka anlatılması ve önde gelen isyancıların Erzurum'a gönderilmesi sözü alınmıştır. Ancak iki ay kadar süre geçmesine rağmen cevap gelmemiştir. Erzurum valisi Esad Paşa da halka haddinin bildirilmesi gerektiğini söylemiştir.⁶⁹ Bunun üzerine cevap gelmiştir. Mektupta halkın içinde olduğu kötü durum belirtilmiştir. Sonuç olarak Bedirhan Bey ve diğer Kürt beylerinin devlete tutumlarının günden güne bozulduğu ve bir an önce kuvvet kullanılması gerektiği kararı alınmıştır.

3.3 İKİNCİ NASTURÎ KATLIAMI

Bedirhan Bey ile Nasturîler arasındaki gerginlik 1843 yılından sonra da devam etmiştir. Erzurum Eyaletinde yer alan Hakkâri sancağına bağlı Nasturî halkından Tuhuba ve Tiyari aşiretlerinin Musul eyaletinde bulunan Pervar-i Bâlâ aşiretlerinden 10 kadar kişiyi öldürmesiyle gerginlik yeniden ortaya çıkmıştır. Nurullah Bey, Tuhuba aşiretine karşı koyabilmek için Bedirhan Bey'den yardım istemiştir. Bedirhan Bey de Nasturîlerin vergilerini ödememelerini de göz önünde bulundurarak 10-12 bin kişilik askeri birlik hazırlamıştır. Bu haber duyulunca Musul konsolosu Babıali'den Bedirhan Bey'i uyarmasını istemiştir. Tuhuba aşiretinin Erzurum Eyaletine bağlı olduğunu,, cezalandırma durumu olduğunda da bunu eyalet valisinin yapacağını belirtmiştir. Bedirhan Bey ise hükümete verdiği cevapta Tuhuba aşiretinin sürekli Müslüman

⁶⁷ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.167-168-169.

⁶⁸ Malmisanij, *Cızra Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.55.

⁶⁹ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.127.

halkı rahatsız ettiğini, Müslüman halın böyle bir saldırıyı hak etmediğini belirtmiştir.⁷⁰ Tuhuba Nasturîleri de kendilerine büyük bir katliam yapılacağı haberini almıştır. Tüm erkekleri Bedirhan Bey'in saldırısına karşı silahlanmıştır.

Bedirhan Bey Eylül 1846 yılında 10 bin kadar askeriyle saldırmaya başlamıştır. Tuhubalılar direndiyse de bir süre sonra yenik düştü. Orada kimse ayırt edilmeksizin büyük bir katliam gerçekleşti. Bu saldırıdan sonra Tuhuba, Çal, Sıvancı ve Çopi kazaları savaş meydanına dönmüştür. Bu katliam 1843 yılında olan katliamdan daha çok can kaybına sebep olmuştur. 20.000 Nasturî katledilmiştir. Bu harekât sonrasında Bedirhan Bey bazı Nasturîleri esir almış, Babıali'de bu durumun Osmanlı Devleti'nin şanına yakıştıramayarak soruşturma başlatmıştır.⁷¹ Bedirhan Bey'in bağımsız tavırları Osmanlı Devleti'ni iç ve dış politikalarda oldukça zor duruma sokmuştur. Nihayetinde Bedirhan Bey'in kesin surette ortadan kaldırılmasını karar verilmiştir. Bu karar Kürdistan bölgesindeki tüm özerk beyliklerin varlığının da kesin olarak bitmesini hedeflemiştir.⁷²

3.4 BAB-I ÂLİ VE BEDİRHAN BEY İLİŞKİLERİ

Bedirhan Bey'in 1845 yılında bazı Kürt beyleri ile ittifak kurarak devlete isyan etmesi, Nasturî harekâtından sonra batılı devletlerin Babıâli üzerindeki baskısı ve hükümetin barışçıl çözümlerine cevapsız kalması sonucunda Babıâli Bedirhan Bey'i ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Bedirhan Bey gairesini ortadan kaldırmak üzere Müşir Osman Paşa Anadolu Ordusu Komutanlığına atanmıştır. Hazırlıklar başlamış ve harekât için nisan ayı belirlenmiştir.

Bedirhan Bey'in kontrolünde olup idari olarak Musul'a bağlı bulunan Cizre, Bohtan ve Hacı Behram gibi yerleşim birimleri Musul'da bulunan İmadiye ve Zaho kazası aşiretleri ile adeta birbirine karışmış durumdadır. İmadiye kazası ve Zaho aşiretlerinin büyük çoğunluğu üzerinde Bedirhan Bey'in nüfuzu ve etkisi vardır. Herhangi bir durumda mirin bunlar üzerinde kışkırtıcı rol oynaması mümkündür. Bunun için Musul valisi tarafından İmadiye'ye altı saat uzaklıkta bulunan Davudiye kışlasına yeterli miktarda zahire, cephane ve asker yerleştirilmelidir. Musul, Cizre'ye otuz üç saat uzaklıktadır. Bu yüzden gerektiğinde Musul'dan yiyecek getirmek zor olacağından, Cizre'ye on iki saat uzaklıkta bulunan Zaho Kalesi geçmiş yıllarda olduğu gibi bir miktar askerle takviye edilmelidir. Bunlar yapılırken Bedirhan Bey'i

⁷⁰ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.136.

⁷¹ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.137-139.

⁷² Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017, s. 301.

kuşkulandırmamak için önceden askerlerin idaresi vesilesiyle fazla miktarda yiyecek göndererek bu gıdalar ambarlarda muhafaza edilmelidir. Bunun yanında, Musul kışlasında bulunan nizamiye askerlerinin bir taburunu yerinde bırakıp geri kalanını İmadiye, Davudiye kışla ve kalesiyle, Telafer ve Kesik Köprü kışla ve kalesine göndererek buradaki askeri birlikler takviye edilmelidir. Ayrıca İmadiye sancağında bulunan ve geçmişte fırsat buldukça olaylara karışmış aşiret emirleri ve ağaları Musul valisi tarafından bölgeden uzaklaştırılmalıdır.⁷³

Bedirhan Bey pek çok silahlı asker toplayabileceğini belirtse de bunların çoğu kuru kalabalık olacaktır. Bedirhan Bey, Cizre yakınlarında bir kere muharebe ettikten sonra Bohtan Kapısı olarak da bilinen Orak Kalesi'ne çekilecektir. Kendisine karşı yapılacak harekâttan önce haberi olursa Van, Diyarbakır, Mardin ve Musul aşiretlerini kışkırtarak bölgede büyük bir olay çıkarmaya çalışacaktır. Bu yüzden yapılacak harekât büyük bir titizlik gerektirmektedir.

Anadolu Müşiri Osman Paşa'nın sadarete gönderdiği 31 Mart 1847 tarihli raporunda Bedirhan Bey harekâtı için Asakir-i Şahane, süvari, topçu, aylıklı ve başıbozuk birliklerden oluşan 20.000 kişilik kuvvete ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Ahmed Paşa de Muş bölgesine görevlendirilecektir. Onun görevi ise Hakkâri Beyine ve Muş Kaymakamına güvenlik hissi vererek Bedirhan Bey'den uzaklaştırmak olacaktır. Bedirhan Bey'in yalnızlaştırılmasından sonra Anadolu Ordusu harekâta geçerek Cizre'yi ele geçirmeyi, sıkışan Bedirhan Bey'in ise ya Anadolu Ordusu'na sığınacağını ya da firar edeceğini planlamışlardır.⁷⁴

Sonuç olarak Anadolu Ordusu Bedirhan Bey üzerine yapılacak askeri harekât için uzun bir hazırlık dönemi geçirmiş, bu süreçte ise ordunun ihtiyaçlarını büyük ölçüde gidermiştir.

Babıâli askeri harekât için hazırlık yaparken bir yandan da barış yolları aramıştır. İlk olarak Hafız Paşa bölgede tanınmış olan Şeyh Mahmud Beyazî'den yardım istemiştir.⁷⁵ Ancak görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Osmanlı hükümeti daha sonra İsmail Nazım Efendi'yi Bedirhan Bey ile konuşması için görevlendirmiştir. Cizre'de iki tarafa uzun uzun görüşmüş, görüşme sonucunda şu kararlara varmışlardır:

- I. Bedirhan Bey, Cizre Mütessellimliği'nin Dersaadet tarafından başkasına verilmesi halinde şerefine, can ve malına zarar gelmediği takdirde, Cizre'de hanesinde ikamet ederek mevcut yeni durumu kabullenecek veya Dersaadet

⁷³ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 145.

⁷⁴ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.146-147.

⁷⁵ Mehmet Kemal Işık, *Kürtlerin Yakınçağ Tarihi*, Dor Yayıncılık, İstanbul 2006, s.115.

tarafından uygun görüldüğü takdirde yeni mütesellimin kethüdalık görevinde bulunacaktır.

- II. Dersaadet, kendisinin emirlik vazifesini devam ettirdiği takdirde her bir emir ve fermanın yerine getirilmesine gücü yettiği kadar çalışacak, şimdiye kadar çevre kazalardan idaresi altında bulunan yerlere göç etmiş olanların yurtlarına geri dönmeleri sağlanacak ve bundan sonra gelecek olanların da kabul olunmasına çalışılacaktır.
- III. Bedirhan Bey, kendi denetiminde olup da Musul'a ilhak edilen kazalardan dolayı vermesi gereken vergiyi son akçesine keder ödeyecektir.
- IV. Kendi idaresi altında bulunan bölgelerden, nüfus, usul ve nizama göre gereken sayıda asker Osmanlı ordusuna gönderilecektir.
- V. Nasturîlerin vereceği cizyenin tespiti için Musul valisi tarafından bir memur tayin edilecek, Bedirhan Bey bu çalışmada gerekirse yardımda bulunacak ve bundan böyle bu cizyenin toplatılmasına müdahale etmeyecektir.
- VI. Cizre, her ne kadar Musul'a bağlı ise de Diyarbakır ve Erzurum Eyaleti'ne de komşu bulunduğundan geçmişte buraların valileri de müdahale etmişlerdir. Bundan böyle sadece Musul valisine bağlı olunacak ve onun onayı olmadan diğer valiler Bedirhan Bey'den bir istekte bulunmayacaklardır.⁷⁶

Daha sonra Bedirhan Bey padişaha bağlılığını bildiren bir mektup yazmıştır. Geçmişte yaptığı hatalardan dolayı özür dileyen Bedirhan Bey “bin canım olsa padişahım uğruna feda etmeye hazırım” diyerek kendini inandırmaya çalışmıştır. Fakat Abdülmecid ve diğer devlet erkânı ona kuşkuyla yaklaşmıştır. Bedirhan Bey bu sırada “Bedirhan Bohtan Emiri” yazılı kendi özel sikkesini bastırıştır.⁷⁷ Bundan sonra Anadolu ordusu harekete geçmiştir. Bölgeye ulaştıklarında Bedirhan Bey ile ittifak halinde olan Kürt beyleri de devlete yakınlaşmıştır. Müşir Osman Paşa Bedirhan Bey'i yalnızlaştırma politikasına Muş Kaymakamı Şerif Bey'den başlamıştır. Daha sonra ise Nurullah Bey ve Han Mahmud'a mektuplar göndermiştir. Bu mektuplar Han Mahmud üzerinde etkili olmamıştır. Nurullah Bey ve damadı İzzeddin Şir Bey ise Bedirhan Bey'in ittifakından ayrılarak Osman Paşa'ya itaatlerini bildirmişlerdir. Bedirhan Bey'in yeğeni Aslan Yezdan'ın da taraf değiştirmesi Bedirhan Bey'in otoritesinin iyice

⁷⁶ Sinan Hakan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.195-196.

⁷⁷ Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.150.

sarsılmasına sebep olmuştur.⁷⁸ Pek çok önemli Kürt beyi de bundan sonraki süreçte Bedirhan Bey'in ittifakından ayrılmıştır.

Babıali Bedirhan Bey sorununun çözümü için barışçıl bir politika izlediye de olumlu bir sonuç alamamıştır. Nihayet harekât hakkındaki padişah fermanı Cirit Meydanında okunmuştur.

Bedirhan Bey Anadolu Ordusu'na baskın yapmaya hazırlanırken kendisi baskına uğramıştır. Bedirhan Bey'in kuvvetlerinden bazıları ilerleyen süreçte kaçarak Anadolu Ordusu'na sığınmıştır.⁷⁹ Bedirhan Bey kuvvetlerinin Anadolu Ordusu karşısında yenilgiye uğraması sonucunda 500 kişilik kuvvetiyle önce Dergül'e çekilmiş,⁸⁰ daha sonra burada tutunamayarak Orak Kalesi'ne çekilmiştir. Müşir Osman Paşa 27 Haziran 1847 yılında Orak Kalesini üç koldan kuşatmaya almıştır. Ömer Paşa birlikleri de kaleyi top ve havan ateşine tutmuşlardır. Bedirhan Bey'de Anadolu Ordusuna aynı şekilde karşılık vermiştir. Kuşatma aralıksız iki gün boyunca devam etmiş daha fazla dayanamayan Bedirhan Bey can ve mal güvenliğinin verilmesi karşılığında teslim olmuştur.⁸¹

Sonuç olarak Anadolu Ordusu Komutanı Müşir Osman Paşa sadarete gönderdiği yazıda Bedirhan Bey'in ele geçirilerek Cizre ve çevresinin asayişinin sağlandığını ifade etmiştir. Bedirhan Bey'in bundan sonraki durumu ise Meclis-i Has'ta görüşülmüş, ailesinin ve yakın çevresinin bölgeden uzaklaştırılıp İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir.⁸² İsyanın bastırılmasından sonra Sultan Abdülmecid "Kürdistan Madalyası" bastırmıştır. Bu madalyalar sadrazama, serasker paşaya, ordu hümayun müşirine, ayaklanmayı bastırma işine katılan ferik ve liva paşalara, defterdara, Musul, Harput, Sivas ve Erzurum valilerine, miralay ve mülazım rütbesinde olanlara, çavuş ve bölük eminlerine verilmiştir.⁸³

⁷⁸ Hasan Yıldız, *Aşiretten Ulusallığa Kürtler*, Fırat Dicle Yayınları, İstanbul 1991, s.98.

⁷⁹ Nazmi Sevgen, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1982, s.101.

⁸⁰ Nejat Abdulla, *İmparatorluk, Sınır ve Aşiret*, Avesta Yayınları, İstanbul 2009, s.196.

⁸¹ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 180-181.

⁸² Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 184.

⁸³ Hıdır Göktaş, *Kürtler*, I. Cilt, Alan Yayıncılık, İstanbul 1991, s.16.

3.5 SÜRGÜN YILLARI

Bedirhan Bey ve maiyeti önce Samsun'a gönderilmiş, buradan da İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak kolera salgını olduğu için önce Kavaklı Meydanında karantinada tutulmuşlardır.

Bedirhan Bey, Zaptiye'de bulunduğu süre içerisinde ifadesi alınarak verdiği bilgiler kayıt altında tutulmuştur. Kayıt altına alınan ifadesi şöyledir: Padişah sayesinde her yönüyle rahatım. Yiyeceğim ve içeceğim gayet iyidir. Hiçbir şekilde rahatsız değilim. Geleli on dört gün oldu, padişahın emri üzerine şu oda kapısından çıkmadım. Ben üç beş senedir Tanzimat'ı iştirdim, böyle olduğunu bilmezdim meğer bilseydim beş sene önce Dersaadet'e gelirdim, gelmeyen adam değildir. Padişahımın inayet ve ihsanını gördüm, Hafız Paşa bana Miralaylık getirtti. Aşiretler arasında mümtaz oldumsa da akrabalarım ve sair aşiret beyleri beni çekemediler. Bizim vilayetimiz üç müşir arasında bir mahaldir. Birinin tarafında hırsızlık veyahut bir fenalık olsa beni çağırırlar idi. Musul Valisi İnce Bayraktaroğlu Mehmed Paşa benden bin iki yüz akçe istedi ben de niçin vereyim, sebebi nedir dediğim halde ısrar etti. Sadece vereceksin dedi ben de vermem diye cevap verdim. Ondan sonra gelen müşirlere de artık gitmedim. Bu defa Osman Paşa dahi talep etti, gitmediğimden etrafımda bulunan adamların teşvikiyle bu kabahat oldu ise de ben aff-ı şahaneye muhtacım ve niyaz ederim. İstanbul'un böyle olduğunu bilmezdim şimdi bildim. Ailem ile Saye-i Şahaneye geldim, sığındım. Emir ve ferman kendisininindir. Ben padişahımın özgürlük kabul etmez kölesi ve ailem, evlatlarım dahi köle zadesi olduğundan dilerse cümlemizi denize bıraksın, dilerse merhameten af buyursun, şan-ı şahaneye ne düşerse onu icra buyursun. Hususiyle küçük adamın biri kabahat eder ise büyüklerin şanı affetmektir demiştir.⁸⁴ Ardından padişaha ithafen Ömer Hayyam'ın şu dörtlüklerini okur;

Dünyada günah işlemeyen kimdir söyle

Söyle günah işlemeyen nasıl yaşadı

Ben kötülük yapayım sen de bana kötülükle karşılık veresin

Öyleyse aramızdaki fark nedir söyle⁸⁵

Bu dörtlüğü okuyarak pişmanlığını dile getiren Bedirhan Bey padişahıtan af ve merhamet dilemiştir. Sonuç olarak Bedirhan Bey ve ailesinin Girit Adasına sürgüne

⁸⁴ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.199-200.

⁸⁵ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.62.

gönderilmesine karar verilmiştir. Bedirhan Bey ve yanındakileri taşıyan Ereğli Vapuru Osman Bey refakatinde 22 Ekim 1847 Cuma gününde Girit Adasına ulaşmış, buradan da daha güvenli olan Kandiye Kalesine yerleştirilmişlerdir. Bedirhan Bey Girit Adasında bulunduğu günlerde büyük sorunlar çıkarmamıştır.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında devam eden Kırım Savaşı sırasında Girit'te bulunan maiyeti ile birlikte Rumeli Ordusunda görev almak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu amaçla sadarete gönderdiği 10 Aralık 1853 tarihli dilekçede Devlet-i Aliyye'nin ebediyeti uğrunda cihat ederek şehitlik ya da gazilik şerefine nail olmaktan başka bir amacının bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca zaferden sonra padişah hazretlerinin huzuruna vararak tekrar onun irade-i seniyyesi gereğince vatani olan Girit Adasına dönmeyi arzu ettiğini belirtmiştir. Bedirhan Bey'in bu talebi sadaret tarafından değerlendirilmiş ve kendisinin dışında 30 kişilik maiyetinin savaşa katılmak amacıyla Rumeli'ye gönderilmesine izin verilmiştir. 1856 yılında ise Girit Adasında büyük bir deprem meydana gelmiştir. Konağı ve malları büyük oranda zarar gören Bedirhan Bey zararı kendisi karşılayamayacağı için Meclis-i Valâ'ya bir dilekçe yazarak yardım istemiştir. Konu burada görüşüldükten sonra Maliye Nazırlığına bildirilmiş, nazırlık da Bedirhan Bey'in zararının tazmin edilmesine yönelik birtakım kararlar almıştır.⁸⁶

Nihayetinde Babıali'nin aldığı kararla yaklaşık on yıldır Girit'te oturan Bedirhan Bey İstanbul'a gelmeyi kabul etmiştir. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra özel bir vapurla İstanbul'a getirilmiştir. Geldikten sonra padişah tarafından 10 Eylül 1857 yılında Mir-i Mirânlık rütbesi verilmiştir.⁸⁷ Bu rütbe paşalık unvanı kazandırsa da somut bir yöneticilik görevi olmamıştır. Padişah Bedirhan Bey'e bir isteğinin olup olmadığını sormuştur. Bedirhan Bey'de "padişahın gölgesinde can güvenliğine kavuştuğundan ve geleceğini temin altına aldığından kendisine dua edip hayatını on adadığını ve düşünecek başka bir şeyi kalmadığını belirten bir fermanla cevap vermiştir.⁸⁸

⁸⁶ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.206-208.

⁸⁷ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Sürgün Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2013, s.172.

⁸⁸ Lütfi Ahmed Ramiz, *Emir Bedirhan*, bgst Yayınları, İstanbul 2007, s.87.

3.6 1858 İSYANI

1858 yılının ortalarında Girit'teki Hristiyanlar, Osmanlı yönetimine karşı isyan çıkarmışlardır.⁸⁹ Bir Hristiyan'ın bir Müslüman'ı bıçaklamasıyla olaylar iyice alevlenmiştir. Müslüman taraftarlar öfke içinde Kandiyeye Kaymakamlığına yürüyerek silahlanmak istemişlerdir. Hükümet ise bunun mümkün olmayacağını, iki grup arasındaki sorunun çözümü için o bölgede kalan Bedirhan Bey'in etkili olabileceğini düşünmüştür. Bedirhan Bey iki tarafla da görüşerek ihtilafın yatıştırılmasında büyük bir rol oynayarak felaketi önlemiştir. Bu çabalarından ve iyi niyetinden dolayı padişah Abdülmecid Bedirhan Bey'i dördüncü dereceden Mecidiye Nişanı ile ödüllendirmiştir.⁹⁰

3.7 İSTANBUL ŞAM GÜNLERİ VE ÖLÜMÜ

Ailesi ile birlikte uzun yıllar Girit'te kalan Bedirhan Bey, 1861 yılında padişah Abdülmecid'in izni ile İstanbul'a geri dönerek Fatih semtinde kalmıştır. 7 yıl kadar kaldıktan sonra kendi isteği ile Şam'a gönderilmiştir. Şam yolunda ailesi ile birlikte saldırıya uğradıysa da nihayet Şam'a ulaşmıştır.

Bedirhan Bey Şam'a yerleştikten yaklaşık bir yıl sonra evinde vefat etmiştir. Kesin ölüm tarihi bilinmemektedir ancak Necib Bey'in Dersaadet'e gönderdiği Bedirhan Bey'in ölümünü haber verdiği dilekçeye gelen yanıtın tarihi 29 Temmuz 1869 olmuştur.⁹¹ Bedirhan Bey'in mezarı Şam'da Rükneddin Mahallesi'nin mezarlığına gömülmüştür. Bedirhan Bey'in mezar taşında Kürtçe olarak şunlar yazılıdır:

El-Fatiha (Fatıha)

Mirê Cızıra Botan (Cizre Botan Beyi)

Mir Bedirxanê Azizân (Azizanlı Bedirhan)

Rehmeta Xwedê li ser û li ser maltaba wi bit (Tanrının rahmeti onun ve ailesinin üzerine olsun)⁹²

⁸⁹ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Sürgün Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2013, s.177.

⁹⁰ Cabir Doğan, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.212.

⁹¹ Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Sürgün Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2013, s.240.

⁹² Malmisanij, *Cızıra Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.66.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: AİLESİ

Bedirhan Bey'in ailesi ile ilgili elimizdeki bilgiler oldukça kısıtlı olduğu için bu bölüm tüm aile bireylerini kapsamamaktadır.

4.1 AHMET SÜREYYA ALİ BEDİRHAN

Emin Ali Bedirhan'ın oğludur. 1904 yılında Türkiye'nin güvenliğine karşı komplo içinde olmakla suçlanarak hapse atılmış ve iki buçuk yılını burada geçirmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelen Süreyya Bedirhan burada Kürtçe ve Türkçe olarak Kürdistan Gazetesini çıkarmıştır. 31 Mart Olayı sonrasında ise gazete kapanmıştır. 1913 yılında Osmanlı İmparatorluğunu terk etmiştir. 1917 yılında Azizi Ahmed adıyla Kahire'de Kürdistan Gazetesini yeniden çıkarmaya başlamıştır. Kahire'de kurduğu Kürdistan İstiklal Komitesinin genel sekreterliğini yapmıştır. 1927 yılında Kürt Ulusal Birliği Hoybun'a katılmıştır.⁹³ 1938 yılında Paris'te vefat etmiştir. Tüm yaşantısını Kürt davasına adanmıştır.⁹⁴

4.2 AKİD BEDİRHAN

Necip Bey'in oğlu ve Abdürrezzak Bedirhan'ın kardeşidir. Kendisini bildi bileli Osmanlı hükümeti yandaşı olmuştur. Kürt ulusal hareketi ile hiç ilişkisi olmamıştır.⁹⁵

4.3 ALİ ŞAMİL PAŞA

Halide Edip Adıvar'ın üvey babasıdır. Trablusgarp'ta vefat eden Ali Şamil Paşa'nın mezarı İstanbul Karacaahmettedir. Babası ile bir hatırası ise şöyledir: Derler ki, Bedirhan Bey, Cizre'deki Bircan Belek sarayında gezinirken oğlunun elinde bir keklik kafesi görür. Bedirhan Bey, "Bu nedir oğlum?" der. Oğlu Ali Şamil -ki sonradan paşa olmuştur- "Baba, bu çok kıymetli bir kekliktir. Bana Sincar'dan geldi" diye cevap verir. Bedirhan Bey, "İyiliği nereden geliyor oğlum?" diye sorar. Oğlu, bunun üzerine, "Baba, bunu dağa götüreceğim, etrafı tuzaklarla çevireceğim. Ötmeye başlayınca, dağdaki diğer keklikler yanıma gelmeye başlayacaklar. Böylece benim kurduğum tuzaklara yakalanacaklar" der. Bedirhan Bey, kafesteki kekliği alır ve kafasını kopararak yere fırlatır. Oğlu bağırır çağırır, kendisini yerden

⁹³ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.100-103.

⁹⁴ Nejat Abdulla, *İmparatorluk, Sınır ve Aşiret*, Avesta Yayınları, İstanbul 2009, s.503.

⁹⁵ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.116.

yere atar. Bedirhan Bey, oğlunu yerden kaldırıp başını okşayarak, “Evladım der, insan olsun hayvan olsun, kavmine hıyanet edenlerin kafasını koparmak lazımdır.”⁹⁶

4.4 ASAF BEDİRHAN

Halil Rami Bey’in oğludur. Zinar Zilopi’ye göre 1912 yılında İstanbul’da kurulan Kürt Öğrenci Derneği Hevi’nin belli başlı üyelerinden biri de Asaf Bedirhan olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra ise derneğin başkanlığını yapmıştır.⁹⁷

4.5 BEDRİ PAŞA

Bedirhan Bey’in oğludur. 1877 Osmanlı-Rus Savaşına katılmak üzere “Bedirhan Paşanın oğullarından Bedri Bey Şam’dan 3000, Hüseyin Kenan Bey Adana’dan 3800, Ali Şamil Bey İstanbul’dan 3000 gönüllü” toplarlar. Fakat Bedri Bey topladığı adamların erzak vesairesinin hükümetçe verilmediğini beyan ederek gönüllüleri yakınından Mustafa Ağa’nın idaresine bırakır. Bedri Paşa daha sonra Rodos’a sürgün edilir.⁹⁸

4.6 CELADET-KAMURAN ALİ BEDİRHAN

Serbesti Gazetesinin yazar kadrosunda yer almışlardır. İki kardeş Edirne Sükûtnamesi’nin İç Yüzü ve Dindaşlarımıza isimli eserlerini de yayınlamışlardır. Mehmed Uzun’a göre Kamuran Ali Bedirhan ile Nazım Hikmet sütkardeşlerdir. 1927 yılında Beyrut’ta düzenlenen toplantıda Kürt Ulusal Birliği Hoybun kurulmuş, Celadet Bedirhan da Hoybun’un başkanı seçilmiştir. Bu örgüt Kürt milliyetçiliğinin en büyük örgütü haline gelmiştir.⁹⁹

4.7 EMİN ALİ BEDİRHAN

Bedirhan Bey’in oğludur. Yirminci yüzyılın ilk çeyreği boyunca Kürt ulusal hareketi içinde aktif olarak çalışan, radikal eğilimleriyle tanınan kişilerden birisi olmuştur. Sonraki yıllarda Kürt ulusal hareketi içinde önemli bir rol oynamış olan Süreyya, Celadet ve Kamuran Ali’nin de babasıdır. Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ile Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti’nin kurucularından olan Emin Ali Bedirhan Kürdistan Teali Cemiyeti’nin ikinci başkanı, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti’nin ise başkanlığını yapmıştır. Aynı zamanda bu iki cemiyetin kurucusu olmuştur. Emin Ali Bey, Kürt hareketi içinde özellikle 1920’lerden sonra Kürdistan’ın bağımsızlığı için çalışan grubun lideri olmuştur.¹⁰⁰ Emin Ali Bey Hevi

⁹⁶ Musa Anter, *Hatıralarım*, Avesta Yayınları, İstanbul 1999, s.86-87.

⁹⁷ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.126.

⁹⁸ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.128.

⁹⁹ Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.419.

¹⁰⁰ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.129-130-131-134.

Cemiyeti'nin de I. Başkan yardımcısı olarak seçilmiştir.¹⁰¹ Emin Ali Bedirhan 1926 yılında Mısır'da vefat etmiştir.

4.8 ESAT-VASIF ÇINAR

İki kardeş Kemalist idi. Türk Milliyetçisi çizgisini izleyen Türk Sesi Gazetesinin yazar kadrosunda görülmüşlerdir.¹⁰²

4.9 HÜSEYİN KENAN PAŞA

Bedirhan Bey'in oğludur. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında kardeşi Osman Paşa ile Cizre, Midyat bölgesinden Hakkâri ve Bohtan'a kadar geniş bir alanda ayaklanma başlatmışlardır. Ancak bir sonuç elde edememişlerdir.¹⁰³ 1884 yılında Husn-ul Ekrad'a (Kürtler Kalesi) sürgün edilmiştir. II. Meşrutiyetin ilanı ile sürgün hayatı sona eren Hüseyin Kenan Paşa 1906 yılında vefat etmiştir.¹⁰⁴

4.10 HÜSEYİN VASIF ÇINAR

İttihatçı milliyetçiliği ile yetişmiş, Türk ocaklarında sivrilmiş biri olarak görülmektedir. İzmir'e Doğru Gazetesini yayınlamıştır. 1929 yılında Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Kürtlere ihanet ettiği gerekçesiyle Bedirhani Ailesi tarafından reddedildiği söylenir.¹⁰⁵

4.11 KAMİL BEDİRHAN (YUSUF)

Bedirhan Bey'in oğludur. Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti'nin kurucuları arasında görülmüştür. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'ne karşı Rusları desteklemiştir. Kamil Bedirhan Bitlis ayaklanmasının hazırlanmasında da önemli bir oynamıştır. Gürcüler ve Ruslar ona "Kızıl Profesör" adını vermiştir. 1934 yılında öldüğünde vasiyeti üzerine Tiflis'teki Yezidi Kürtlerinin mezarlığına gömülmüştür.¹⁰⁶

4.12 LEYLA BEDİRHAN

Abdürrezzak Bedirhan'ın kızıdır. Ünlü bir bale-dans sanatçısıdır. Zaman zaman Kürt oyunları da sunmuştur. 1986 yılında ölmüştür.¹⁰⁷

¹⁰¹ Hasan Yıldız, *Aşiretten Ulusallığa Kürtler*, Fırat Dicle Yayınları, İstanbul 1991, s.84.

¹⁰² Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.146.

¹⁰³ Hıdır Göktaş, *Kürtler*, I. Cilt, Alan Yayıncılık, İstanbul 1991, s.18.

¹⁰⁴ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.159.

¹⁰⁵ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.231.

¹⁰⁶ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.171-173-180.

¹⁰⁷ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.181.

4.13 MEZİYET ALİ ÇINAR (BEDİRHAN)

Meziyet hanım, Emin Ali Bedirhan'ın kızıdır. Kamuran Ali ve Celadet Bedirhan'ın küçük kız kardeşidir.¹⁰⁸ Meziyet Çınar 1986 yılında vefat etmiştir.

4.14 MİKDAT MİDHAT BEDİRHAN

Bedirhan Bey'in oğludur. İlk Kürtçe yayın olan Kürdistan Gazetesini 9 Nisan 1898 yılında Kahire'de yayınlamıştır bir süre sonra hastalanıp vefat etmesi üzerine gazete kardeşi Abdurrahman Bey tarafından çıkarılmaya başlamıştır. Toplamda 31 sayı çıkartılmıştır.¹⁰⁹

4.15 MUHAMMED ALİ BEDİRHAN

Bedirhan Bey'in oğludur. 1906 yılında Beyrut Jandarma Kumandanlığı görevini yapmıştır. 1918 yılında Kürdistan Teali Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticileri arasında Kürtlere özerklik verilmesi konusunda bir anlaşma yapılmış, bu metni Kürtler adına hazırlayan üç kişiden birisi de Muhammed Ali Bedirhan olmuştur.¹¹⁰

4.16 MURAT REMZİ ÇINAR

Bedirhan Bey'in en küçük oğludur. Murat Remzi Osmanlılar döneminde bir süre taşrada polislik yaptıktan sonra İstanbul'da Adliye Teşkilatında göreve başlamıştır. Musa Anter ile aralarında geçen bir konuşmada ise Bedirhani Ailesinin üçe bölündüğünü bir kısmın memur olduğunu, bir kısmın anti politik olduğunu, bir kısmının ise Atatürk yandaşı olduğunu belirtmiştir.¹¹¹ Murat Remzi Bey 1841 yılında vefat etmiştir.

4.17 MUSTAFA ALİ PAŞA

Mustafa Ali, Bedirhan Bey'in ölümünden sonra Padişah'ın iradesiyle kaim makamlık vb. görevlere atanan dört büyük oğlundan biri olmuştur. 1884 yılında Şam'a sürgün edilip, daha sonraları mir-i miran rütbesi almış ve değişik yerlerde çalışmış olan Mustafa Paşa Arapça, Farsça ve Türkçe bilen dindar bir insan olmuştur. 1897 yılında vefat etmiştir.¹¹²

¹⁰⁸ Musa Anter, *Hatıralarım*, Avesta Yayınları, İstanbul 1999, s.108.

¹⁰⁹ Hıdır Gökteş, *Kürtler*, I. Cilt, Alan Yayıncılık, İstanbul 1991, s.24.

¹¹⁰ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.198.

¹¹¹ Musa Anter, *Hatıralarım*, Avesta Yayınları, İstanbul 1999, s.82.

¹¹² Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.209.

4.18 REVŞAN BEDİRHAN

Celadet Bedirhan'ın eşi idi. 1956 yılında Halep'te Komela Zanişti û Alikarya Kurd'u kurmuştur. (Kürt Bilim ve Yardım Derneği) Kürt Edebiyatından Sayfalar isimli kitabın sahibidir. Ölüm döşeğindeyken bir gence “oğlum bana Kürtlerin birliğini ver. Sana özgür bir Kürdistan vereyim” demiştir.¹¹³ Bu sözünden anlaşıldığı gibi Kürt kültürüne ve davasına fazlaca hizmet etmiştir.

4.19 RIZA BAHRİ PAŞA

Bedirhan Bey'in oğludur. 1877 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı Ordusuna hayret verecek derecede fazla asker ve para toplamıştır. 1880 yılında Şeyh Ubeydullah Rıza Bahri Bey'in yardımıyla Mames, Mengur ve Biran aşiretleri arasında anlaşmazlıkları çözer.¹¹⁴

4.20 TEVFİK ALİ ÇINAR

Emin Ali Bedirhan Bey'in oğludur. Tevfik Ali Çınar Kemalistler safında yer almıştır. 1940 yılında Galatasaray Spor Kulübünün başkanlığını yürütmüştür.

¹¹³ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.213.

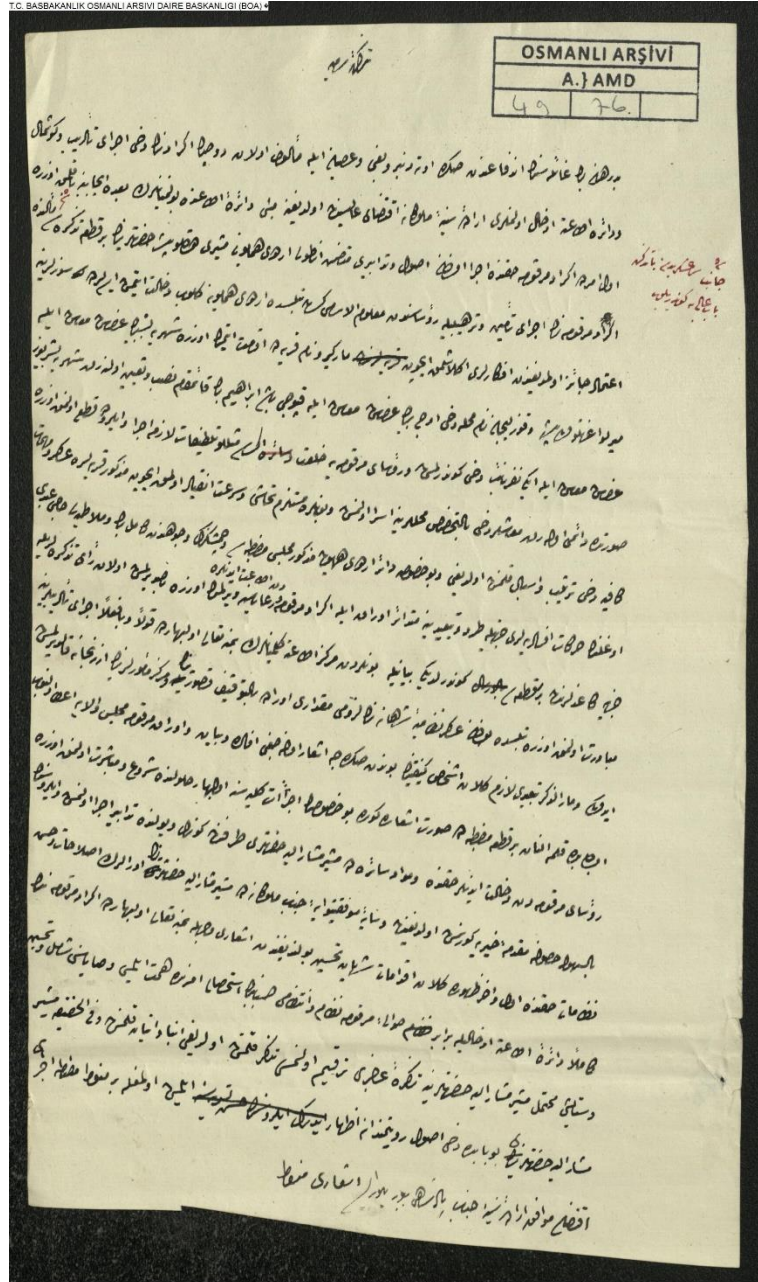
¹¹⁴ Malmisanij, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s.223.

KAYNAKÇA

- ABDULLA, Nejat, *İmparatorluk, Sınır ve Aşiret*, Avesta Yayınları, İstanbul 2009.
- AĞACANOV, Sergey Grigoreviç, *Selçuklular*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.
- ANTER, Musa, *Hatıralarım*, Avesta Yayınları, İstanbul 1999.
- BİTLİSİ, Şerefhan, *Şerefname-Kürt Tarihi*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2013.
- BOZARSLAN, Mehmed Emin, *Tarihteki İlk Ansiklopedide Kürdistan ve Kürtler*, Deng Yayınları, İstanbul 2001.
- BOZDAĞ, İsmet, *Kürt İsyancıları*, Truva Yayınları, İstanbul 2009.
- BRUINESSEN, Martin Van, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- CELİL, Celile, *XIX, Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler*, Özge Yayınları, Ankara 1992.
- DOĞAN, Cabir, *Bedirhan Bey İsyanı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Isparta 2010.
- DOĞAN, Cabir, *Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010.
- EDMONDS, Cecil John, *Kürtler, Türkler ve Araplar (1919-1925)*, Avesta Yayınları, İstanbul 2003.
- GÖKTAŞ, Hıdır, *Kürtler I. Cilt*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1991.
- HAKAN, Sinan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- HALİL, Mükrimin, *Selçuklular Devri*.
- HASSANPOUR, Amir, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil*, Avesta Yayınları, İstanbul 2005.
- HEPER, Metin, *Devlet ve Kürtler*, Doğan Kitap, İstanbul 2008.
- IŞIK, Mehmet Kemal, *Kürtlerin Yakınçağ Tarihi*, Dor Yayıncılık, İstanbul 2006.
- JWAIDEH, Wadie, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- KARDAM, Ahmet, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Sürgün Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2013.

- KARDAM, Ahmet, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan Direniş ve İsyân Yılları*, Dipnot Yayınları, Ankara 2017.
- KIESER, Hans Lukas, *İskalanmış Barış*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2005.
- LAYARD, Austen Henry, *Ninova ve Kalıntıları*, Avesta Yayınları, İstanbul 2001.
- MALMİSANİJ, *Cızira Botanlı Bedirhaniler*, Avesta Yayınları, İstanbul 2000.
- MCDOWALL, David, *Modern Kürt Tarihi*, Doruk Yayıncılık, Ankara 2004.
- MINORSKY, *Kürtler*, Komal Yayınları, İstanbul 1988.
- ÖNDER, Ali Tayyar, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, Kripto Yayınları, Ankara 2010.
- ÖZDEMİR, Ali Rıza, *Zazalar-Kürtler-Aleviler*, Altıpost Yayıncılık, Ankara 2012.
- ÖZOĞLU, Hakan, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.
- RAMBOUT, Lucien, *Kürdistan*, Komal Yayınları, İstanbul 1978.
- RAMİZ, Lütfi Ahmet, *Emir Bedirhan*, bgst Yayınları, İstanbul 2007.
- SALLABİ, Ali Muhammed, *Devlet-i Selaçika*.
- SASUNİ, Garo, *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yy'den Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri*, Med Yayınevi, İstanbul 1992.
- SEVGİN, Nazmi, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1982.
- SÜMER, Faruk- SEVİM, Ali, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971.
- SÜMER, Faruk, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- SÜSLÜ, Azmi, *Kürtler ve Sosyolojik Gelişmeleri*, Tanmak Yayınları, Ankara 1993.
- ŞİMŞİR, Bilal Niyazi, *Kürtçülük-I 1789-1923*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017.
- YILDIZ, Hasan, *Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler*, Fırat Dicle Yayınları, İstanbul 1991.
- YONAN, Gabriele, *Asur Soykırımı*, Pencere Yayınları, İstanbul 1999.

EKLER

A.}AMD.00049.00076.001

BOA, A.AMD, 49/76

Ek-1. Bedirhan Bey galesinden sonra Erzincan taraflarındaki Kürt İsyanlarının önlenmesine dair belge.

حجبي کانڈیک فی ربکه
 دینی ریخت مصری سر
 نالی خویشی جریده فی
 لاور بدرخان بانا
 مقلدان ملحت بکی
 هرچار دوهزار جریده یا
 بی پیره آرسے ربکم
 کردستانی ده بدین خاکی
 بازده روزا جارکی نیت
 تقیساندن

کردستان

۱۳۱۵

عنوان
 مصرده کردستان غزه سی
 صاحب و مری بدرخان
 بانا زاده
 میکداد میدخت
 مرپسته ۲۰۰۰ نسخه کردستان
 ولایت مالت اربال و رسا لاریه
 قرانصیانه نشر ونسم اوله جتند
 کردستان خارجه ۸۰ مری
 ایپورت ساهک ایپه بدلی
 ۸۰ مری
 کرسان دایانه مصرسی
 ایپالمره مجانا کویدر باور

کرداری ایقراط و تحصیل صنایه تیویق ایچون شمذیک
 اورن بش گوینده بر نشر اولور کردجه غزه در

لا روزا پنجشبی ده ۳۰ ذوالقعدة سنه ۱۳۱۵ پنجشنبه فی ۹ نیسان سنه ۱۳۱۴

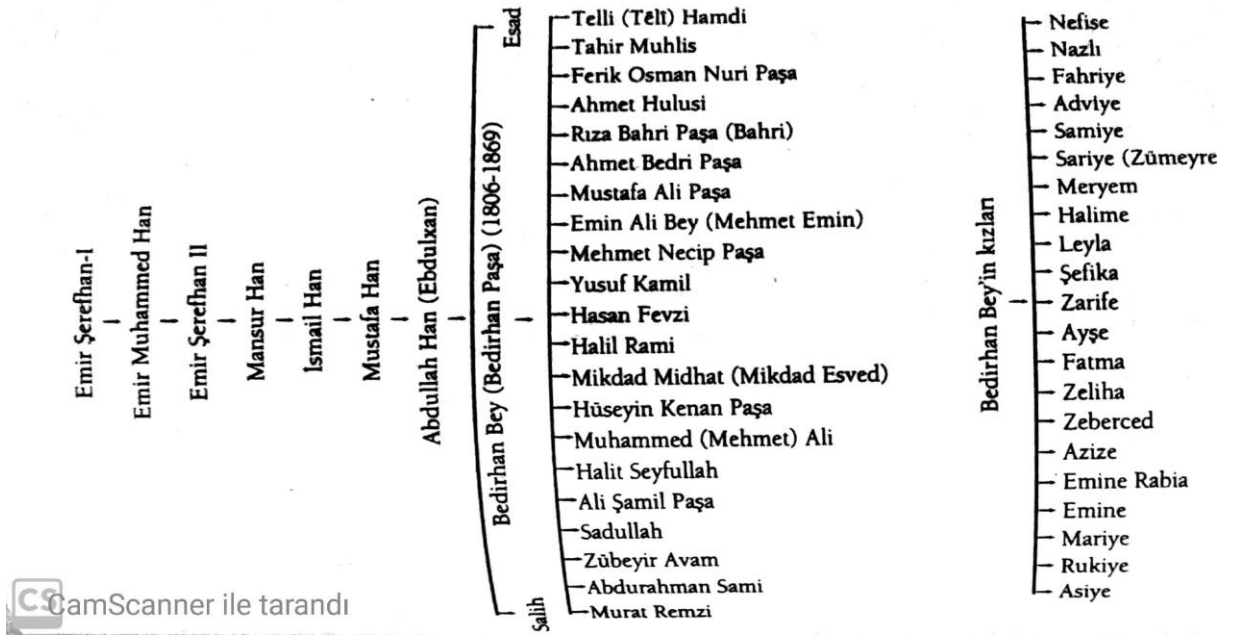
بسم الله الرحمن الرحيم

صد هزار شکر و حمد ز خدی تمالی ده آم مسلمات
 خلق برکن . و طاینا علم و معرفتیه هس و زکادامه . در حقا
 علیا بونا علم و معرفتیه گنگ آیتین جلیله و احادیث شریفه
 هنین دناییده بیقاس مسلمات هین گووند و باز برین
 تمیاده مکتب و مدرسه و جریده هنین دناییده چه دیه
 چه نابه جریده دتقیسن . حیفا من نیت ز کرداره کسرد
 و گنگل قوما زیده تر خوی هس و زکانه جامبرن دتقیسن
 خوهده راست و قوریه خورتن و دیسا و که قومیت دی
 نه خوندانه نه د ولیدن دناییده چه دیه جبران وان موسوق
 چاومه وی چه بکه نطانت لوما ریله خدیده من آف
 جریده باها تقیسی یا ذنا خدی تمالی باش نه هر بازده
 روزاده جارکی آزی جریده کی بیشمس . نالی فی من کره
 (کردستان) فی جریده بیده آزی بیثا قنیا علم و معرفتا بکم

لکودری مروف دمحله لکودری مدرسه و مکتب تسج هه
 آزی نیشا کردا بکم لکودری چه شر دبه ذولقین مظن چه
 دکن چاوه شر دکن تجارت چاوه دیه آزی حیا حکاکت
 بکم حتی نهو کسی جریده کی هولی نقیسی به آف جریده یا
 مناها یا عوړی به لوما وی گنگل کبابی هین . از هیتی حکم
 کبابا جریده بی ژنره بشیسن سخی نیشا و کی نو چه برین
 رکن باشی هکی دجه دکوه ریده آفه ایدی آزی دست
 مقصدی بکم . (ومن الله التوفیق)

حضرت بیغمبر علیه السلاوة والسلام گونی به « العلماء
 و رثة الالیه » آنکو علما وارثین انبیانه زر طرف خدیده
 مامورن و عطف و نصیحتی بدین خلقی ریا قنچ نیشا وان
 یکن لوما گلی علماین کردا چاره اون و عطف و نصیحتا
 بیزی ددن ولی درقی اون میر و آغا و کرمانجین دناسن
 وان تشوبقا طاینا علم و معرفتی بکن ریا قنچ نیشا وان
 یکن هکی اون وی یکن گنهی حیا سغوی و میه

Ek-3. Mikdad Midhat Bedirhan tarafından çıkartılmaya başlanan Kürdistan isimli gazete.

Ek-4. Bedirhan Bey'in soyağacı.

CamScanner ile tarandı

Ek-5. Osmanlı Kürdistan Madalyasının ön ve arka yüzü (Fotoğraf: Azad Heyderi)

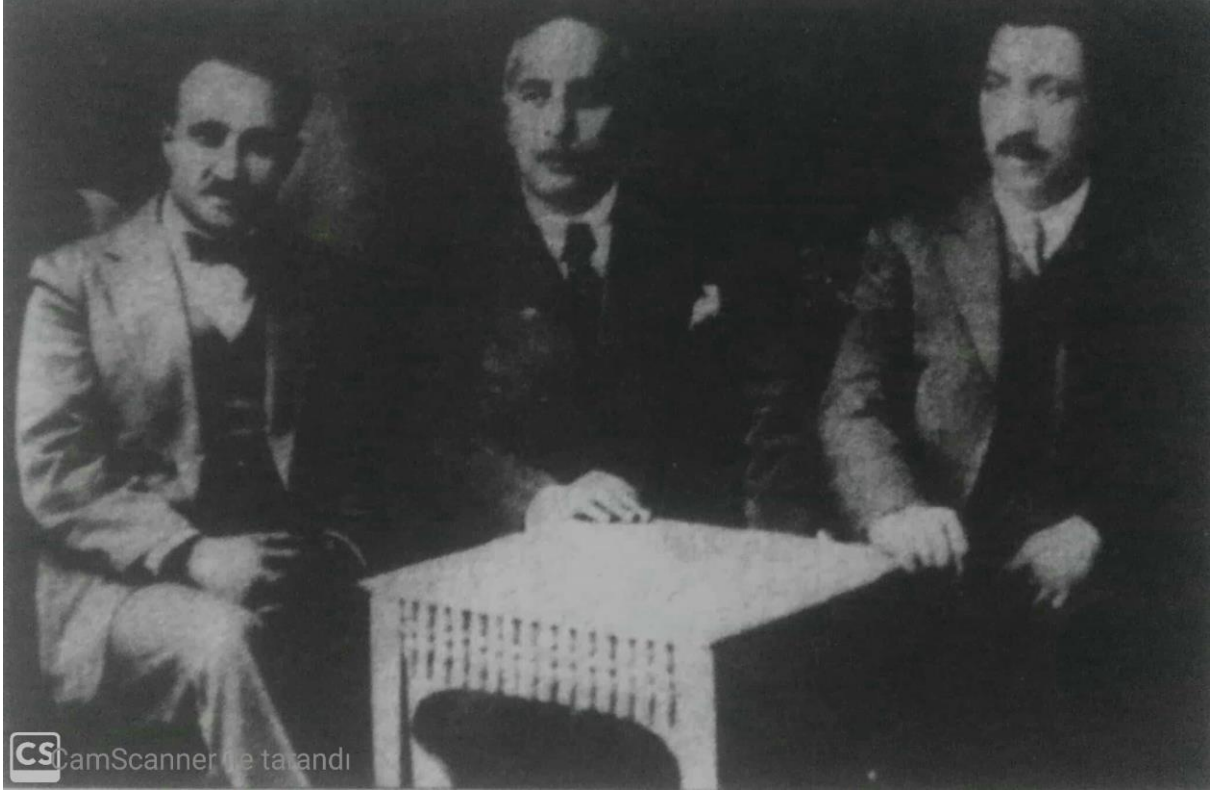

Ek-6. Oturanlar: Soldan sağı Emin Ali Bey, Ali Şamil Paşa, M. Midhad Bey

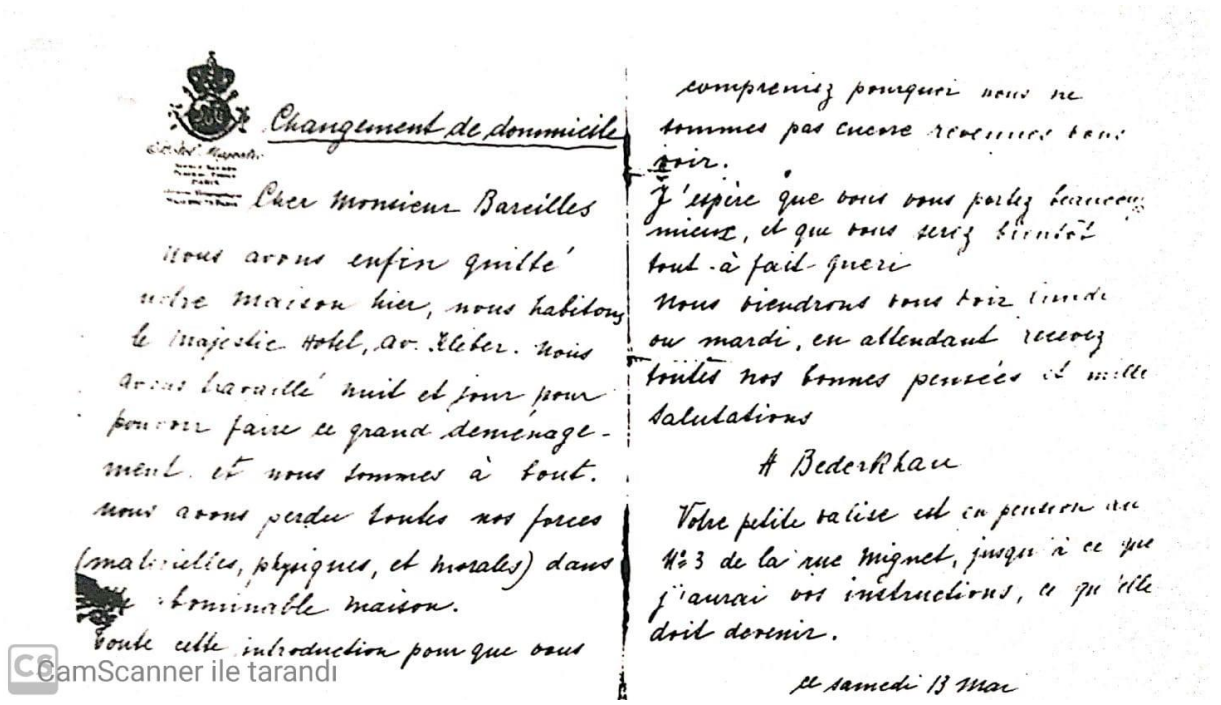
Ayaktakiler: Sol baştaki Murat Remzi Bey

Ek-7. Süreyya Bedirhan ve çocukları.

Ek-8. Kamuran, Süreyya, Celadet Ali Bedirhan kardeşler.

Ek-9. Leyla Bedirhan'ın annesine yazdığı bir mektup. (Paris Kürt Enstitüsü Arşivi)

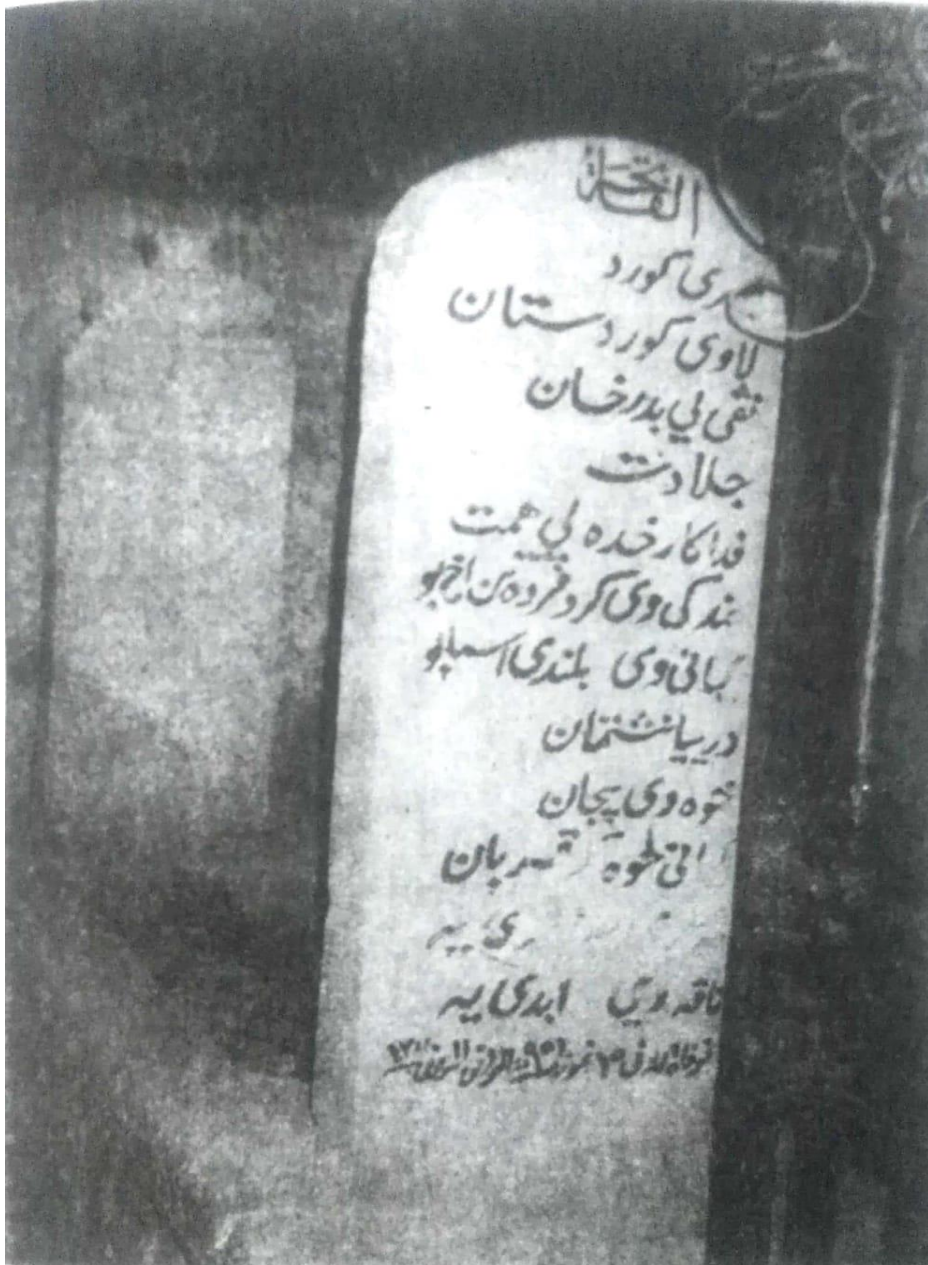
Ek-10. Revşen Bedirhan (gözlüklü) (Fotoğraf: Pervin İzol)

Ek-11. Revşen Bedirhan (ortadaki)

Ek-12. Mikdat Midhat Bedirhan.

Ek-13. Bedirhan Bey'in Şam'daki mezarı.